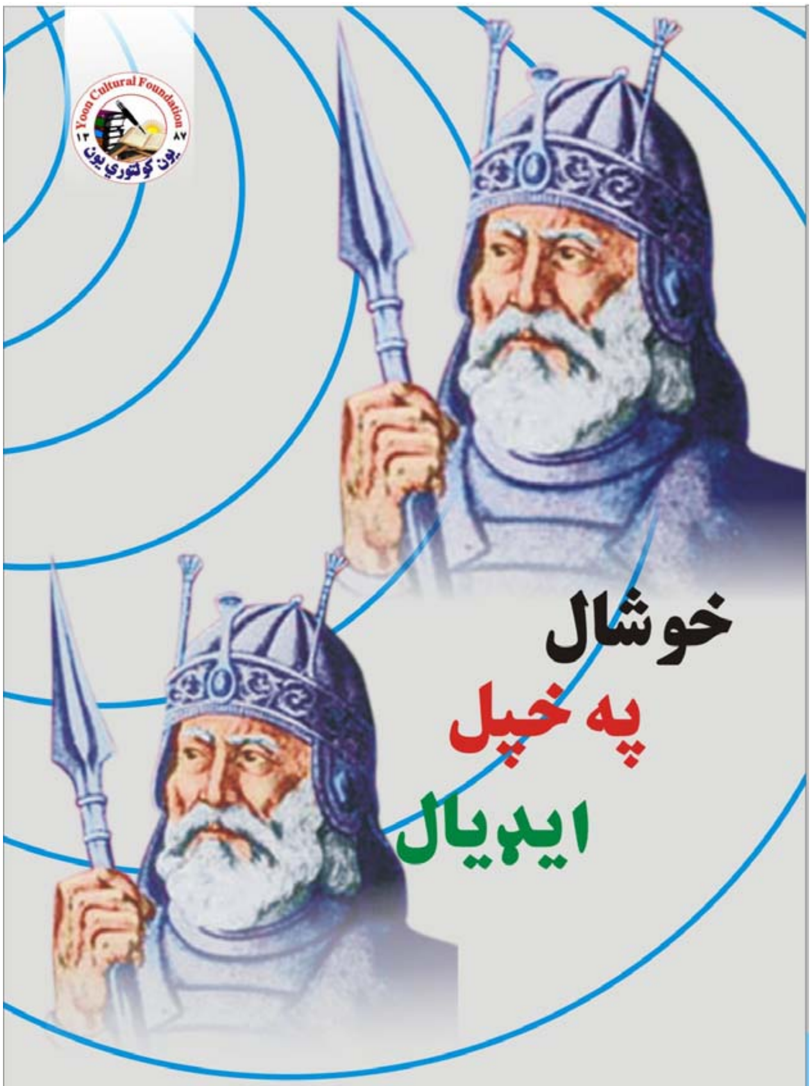

خوشال په خپل ايډيال

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ایډیال

(د ماسټرۍ دورې لیکنې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۲
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۲
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۲۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زمونږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په ۱۳۴۹هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبرۍ هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړې او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلې دي، که نه وې د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا وړ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړۍ ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسټرۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانګو کې یو ځل بیا د ماسټرۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروګرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسټرۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسټرۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسټرونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانګړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسټرۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعګانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعګانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهیر کې ځینې لیکنې داسې وې، چې په لاس لیکل شوې وې، یوازې یوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې یو څو داسې لیکنې وې چې کاپي کولو ته یې وخت پیدا نه شو ، خو ځینې لیکنې چې په کمپیوټر لیکل شوې وې، یوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن یې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو تر کتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې لیکنې راکولې، خو په دې بهیر کې ځینې لیکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بیا کتنه بوخت یم، نو د ماسترۍ دورې پر لیکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه لیکنې چې په کمپیوټر کې خوندي وې او ځینې یې په رسنیو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بیا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې لیکنې وې، چې ما دماسترۍ دورې په بهیر کې پر بېلابېلو مسایلو لیکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بریالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو لیکنو د خوندیتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا لیکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پیدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې لیکنو د ځینو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه لیک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګرامر په اړه یوه لیکنه، د استاد الفت د یوه هنري نثر ارزونه او ځینې نورې لیکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان لیکوال باید هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنیزو او نورو هغو لیکنو چې پر بیا چاپ او خوندیتوب ارزي، ضرور د هغو یوه یوه یا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنیو کې چاپ شوي هم وي، باید چاپي او ناچاپي یوه یادوه کاپۍ ولري، کله که دی او یا هم نور څوک وغواړي ددهٔ د بېلابېلو لیکنو ټولګه یا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زیات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتیا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر لیکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هیله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د یوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نیمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دالیکنې زما دماسترۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال د کورنیو دندو په توګه موږ ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسترۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور رښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسترۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو ځخه مې هم دمننې تر ځنګ دا هيله ده چې د خپلې دې دورې ليکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې يو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ايډيال)) په نامه ونوموه چې اکثره ليکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معيارونه چې بابا د خپل يو ايډيال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بريده دی په خپله پر همغو معيارونو برابر او پوره دی، يانې د خوشال ايډيال خپله خوشال دی او کېدی شي محمد ګل خان مومند او ځينې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ايډيال شخص معيارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته دډېرو خدمتونو په هيله

په درنښت
محمد اسمعيل يون
ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال یو تصوفي شعر

خوشال بابا یو اړخیز شخصیت دی، خو د خوشال څو اړخیز شخصیت لا په هر اړخیز ډول څېړل شوی او شنل شوی نه دی. تراوسه پورې د بېلابېلو کورنیو او بهرنیو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه لیکنې چاپ شوي دي، خو بیا هم د خوشال شخصیت نورې څېړنې او شننې ته اړتیا لري. خوشال یو شاعر و، لیکوال و، تاریخپوه او تېر پوه و، طبیب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سیاستوال او سیاستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و "یانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصیت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصیت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه یو هم د خوشال د شخصیت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم یو شمېر پخو لیکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سید رسول رسا، امیر حمزه شینواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صمیم د خوشال د شخصیت دې اړخ ته هم نغوتې او اشاري کړي، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصیت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې له ډېرې پیــدایی ناپدیـد شو)) ، یـوه ځـانګړې رسـاله لیکلـې ده او دا شـعر یــې د وحـدة الوجـود او وحدة الشــهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یې دا بیت پـه هـر اړخیـز ډول څېړلـی دی. تصوف او عرفـان پـه حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده ، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقـي ، زاهـد ، پرهېــزګار او صـوفي خوشـال راڅرګنـد ېږي. د خوشـال زیـاتره تصـوفي او عرفـاني افکـار د هغـه رباعیـاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال پـه نـږدې (زرو غزلـو) کـې داسـې غزلـې هـم شـته ، چـې ټـولې تصـوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته ، چې یو یا څو بیتونـه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانـه نـورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پـر نـورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غـزل یـوه ځانګړنـه همدا ده ، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پـالنې ترڅنګ یې هر بیـت یـوه خپلواکـه مانـا هـم لـري. د خوشـال بابـا اکثـره غزلـې لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتیاز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو یوه کتاب نه، بلکې د کتابونو لیکنې ته اړتیا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلیاتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بیا به هم پام وړ شعرونه شي او که بیا یوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځیر شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هډو بل کار نه دی کړی. دغسې که مورږ د خوشال د شخصیت هر اړخ مطالعه کوو، نو له یوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کلیات پرې پیلېږي او پوره تصوفي اوعرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم یې په صفت ژبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاخکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
یو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنــد پــه بنــد د لاســو ګــوتې وبلــه کېــږدي
ســر تــر پايــه درســت صــورت ســره يــو راز کــا
کــه څــوک زر کتابــه وکښــي لــه دې بابــه
کــه پــه کښــل شــي زر بــه نــور پســې اغــاز کــا
هــر وېښــته چــې پــه صــورت بانــدې ليــده شــي
کــه پــرې ځيــر شــې د شــناخت ور بــه درتــه واز کــا
خــاص بنــده د خــدای هغــه ګڼــه خوشــاله !
چــې د ځــان پــه معرفــت يــې ســرفراز کــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداري ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه څاڅکي څخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه څاڅکي څخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه څاڅکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه څاڅکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق ددې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، ياني د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدای ج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې را منځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چیگ د کابل کالنة د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۲۱-۲۲۸) مخونو کیگ چاپ شویگ ده.

زه په خپله دیگ لیکنه کیگ، لو مؤی غواؤم، ددیگ لیکنیگ غتگ محتویات معرفي کؤم او وبه کگورو چیگ استاد خپله لیکنه پر خگو برخو ویگشلیگ او کوم غتگ مسایل ییگ په کیگ خگیگؤلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواؤم پر دیگ وغاؤیگام چیگ د استاد ددیگ لیکنیگ ویگش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخیگ خگومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پریگ اوس د تطبیق وؤ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانة لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره خگومره په تول تلليگ ده؟ مخکیگ تر دیگ چیگ زه خپلیگ خبریگ وکؤم، شگه به وي چیگ د اصلي لیکنیگ غتگ تگکي بیان کؤم او بیا د هغو په رنگا کیگ د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وؤاندیگ کؤم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکې تر دې چې خپلې اصلي تجزيې او تحليل ته راشي، لومړی يې د سبک د پيدايښت فلسفه بيان کړې او په لنډ ډول سره يې د تاريخ په مختلفو دورو کې د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کړي او په خپله د سبک تعريف يې کړی دی.

استاد په پيل يا سريزه کې د خپلې دې ليکنې علت په ډاګه کوي او وايي: "په دې مضمون کې غواړم د ملي ژبې د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخې د هغو تل ته ورننوزم، ځکه چې د پښتو ادبياتو تاريخ لکه ځنګه چې لازمه ده تر اوسه پورې نه دی ليکل شوی، ځکه نو زما دا څېړنې او پلټنې بشپړې نه ده او شايد نيمګړتياوې به ولري او لوستونکو ته به په کې لوی ږورې ښکاره شي، لکه ځنګه چې زما له ليکنې څخه ښکاري او تر اوسه په دې باب څېړنې نه دي شوې او نه څه ليکل شوي، ځکه نو که زما په دې ليکنه کې څه سهوې وي، هيله ده پوهان يې د حل لاره را په ډاګه کړي..." [1]

استاد حبيبي په خپله دې ليکنه کې تر پورتنۍ يادونې وروسته د پښتو شعرونو پر سبکونو غږېدلی او د پښتو

[1] کابل کالنۍ، ١٣١٩ ل کال ١٢٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پښتو شاعري پر دريو دورو ويشلې ده: (۱) لرغونې طبقه او د هغو پلويان، (۲) د عروضي شاعرۀ طبقه، (۳) د عوامو د شاعرۀ طبقه. استاد لرغونې دوره له (۴۰۰) هـ څخه تر (۱۰۰۰) هـ کال پورې ټاکلې ده. په خپله ليکنه کې يې د هرې دورې ځانګړتياوې، د هرې طبقې د سبکونو خصوصيتونه په تفصيل سره په ګوته کوي او يو بل سره يې توپيرونه څرګند کړي دي او د ملي اوزانو او د عروضي قاعدې په پيروۀ فورمونه يې تشريح کړي دي. د ساري په توګه د ملي وزنونو په سبک، د شعرونو خصوصيات يې دا ګڼلي چې په دې کې ساده ګي او جذابت وي، د نورو ژبو کلمې په کې نه وي کارول شوې، دعربي او پارسي وزنونو تابع نه وي ، د مضمون او فورم له پلوه اکثره پخوانيو اريايي شعرونو ته ورته دي. د لرغونو شعرونو يو خصوصيت دا دی چې مضمون يې مسلسل او مرتب وي، خدای پالنه او دين پالنه په کې زياته ځلېږي، په مجموعي اُول دا سبک پېچلتيا نه لري او طبيعي مزايا لري او دغه راز ځينې نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونې دوره او ملي اوزانو پورې تړلي دغه لاندې شاعران معرفي کوي، دهغو د ژوند پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرنککګوالي ییګ رنګا اچولیګ او د هغو هر شعر ییګ په هر اړخیز اُول تحلیل کړی دی:

۱- د بیتګ نیکه ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ

۲- د ملکیار غرشین ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ

۳- د تایمني ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ

۴- د شیخ اسمعیل ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ

۵- د قطب الدین بختیار ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ

۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حګانککګؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیګ مسایلو رنګا اچولیګ چیګ د پخوانیو سبک خګنککګه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییګ تشریح کړي دي. خګنککګه پشګتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خګنککګه ییګ د هغو له شعري فورمونو خګخه کګتګه پورته کړه؟

په دیګ ترخګ کیګ استاد حبیبي پر خیرالبیان غږیګږي او د هغه پر سبک رنګا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وړاندیګ د اخوند درویګزه پر مخزن الاسلام غږیګږي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیګره پر دیګ د اخوند درویګزه او پیر روشګان د سبک پیروان معرفي کوي، د هغو پر پیګژند کګلوة سربیګره د هغو د شعرونو حګانککګؤنیګ هم په کګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي په خپله ديگ ليکنه کيگ د پير روشگان او اخوند درويگزه پيروان په ديگ أول په کگوته کؤي دي:

د پير روشگان پيروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خويشکی
۳- عبدالله
۴- ميرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درويگزه پيروان:

۱- کريم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبيبي د پير روشگان او اخوند درويگزه پر پيروانو سربيگره د (ملا الف) په نامه هم د يوه شخص او د هغه د سبک يادونه کوي او ليکي چيگ کگنگ شميگر پلويان ييگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کيگ استوکگنه لرله، چيگ له خپل استوکگنحگي لريگ ييگ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کیګ ییګ ژوند کاوه او د ((بحرالایمان)) په نامه ییګ منظومه رساله لیکلیګ، دده په شعرونو کیګ اسلامي عقاید او نصایح حګلیګدل او د یوه مبلغ په توګګه ییګ دنده اجرا کؤیګ ده. استاد حبیبي دغه لاندیګ کسان د ملا الف د سبک پلویان ګګنګلي دي:

۱- ملا شیر محمد هوتک
۲- شیرمحمد ننګګرهاری
۳- میا فقیرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشید
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدین
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحمید کاکؤ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګک
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبیر پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اړخيزه رنګا اچولی ده او وايي ((تر زرم هجري کال وروسته د پښتو ادب او شعر په نوۀ کې يو مخصوص غورځنګ او جنبش وتګو کېږي چې دديګ غورځنګ لوی لارښوونکی هماغه د پښتو يو سردار او اوسپنيز شخص؛ خوشال خان ختګ دی چې پښتو شعر يې په خپل روښانه قريحې سره لوړو پوړيو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پښتو ادب پلار او لوی استاد ووايو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرۀ د بيتونو شميګر تر پنځګوس زرو زيات ښکيي او د ده د سبک خصوصيات دا ګڼګي چې په هر اول فورم کې يې شاعري کړې ده. په شعر کې يې ملي ولوليک شګکاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال يې قصيدې ليکلي، په شعر کې يې له بديعي صنايعو کار اخيستی، هجوه او تنقيد يې په شعرکې ځګای کړي، بيګلا بيګل فلسفي او اخلاقي مسايل يې په شعر کې بيان کړي او له لوړ تخيل څګخه يې په کې کار اخيستی دی.

[1] کابل کالنۍ، ۱۳۱۹ل کال،۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پيروان چيګ دده د کورنۍ له غړو او نورو خګخه عبارت دی، په ديګ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختګک
۲- اشرف خان هجري
۳- صدرخان ختګک
۴- سکندر خان ختګک

دا د خوشال خان ختګک زامن او د ده دمکتب پيروان دي، سربيګره پر ديګ د خوشال د سبک نور پيروان په ديګ أول معرفي کوي:

۱- يحيی اخندزاده
۲- خواجه محمد بنګګش
۳- معزالله
۴- عثمان
۵- اودل
۶- اشرف
۷- فاضل
۸- ابراهيم
ګ۹- فضيل
۱۰- حسين
۱۱- مهين

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- عليم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنګا اچوي او تشريح کوي ييګ.

د رحمان بابا په باب وايي چيګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لريګ کوي، دده د شاعرة د بيان طرز سليس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کيګ واقعيت ته کګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور کګنګي او يقين او ايمان پر خالي عقل لوۀ کګنګي.

د دديګ مکتب نوميالي پيروان په ديګ أول په کګوته کوي:

۱- عبدالرحيم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند کګدا
۴- عبدالعظيم
۵- ميانعيم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شيګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرې کوي او وايي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې أیگر نازکه عشقي احساسات ځرګند شوي دي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او ځرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې اول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خیالپالنه یا خیال پردازي د دیګ سبک غتګه ځانګړنه ده، اغراق او مبالغه یې بل خصوصیت دی، تلازم په کیګ په شګه أول مراعتیګإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أیګریګ نادریګ تشبه کګانیګ او استعاریګ په کیګ کارول کیګإي.))

د دیګ سبک پیروان په دیګ أول دي:

۱- کاظم خان شیدا

۲- محمدی

۳- میرزا حنان

۴- حاجي عبدالله محزون

۵- کاظم خان

۶- کامګار

۷- ملا محمد اکرم

۸- صمد

تر حمید وروسته د قلندر سبک را پیګژني. قلندر (۱۱۰۰هـ) په حدودو کیګ په پیګشګور کیګ اوسیګده، په تګبر اپریدی و، استاد حبیبي یيګ د ژوند په هکله وایي:

((قلندر د میرا په نامه یو مرشد درلود چیګ له هغه سره ییګ مینه د جنون تر حده رسیګدلیګ وه، دده عشق اوإدیګإي او أیګر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګإي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګإي، کله چیګ ییګ میرا خاورو ته ورحګي، اوشګګیګ تویوي، دمینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاإي اومري او دقلندر ترخګنکګ خاوروته سپارل کیګإي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کؤی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه ییګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه ییـګ د حماسـیونو تـر عنـوان لانـدیګ پـه جلاکتـه کګـورة کیـګ راوؤي، پـه دیـګ شـاعرانو کیـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود کګل یاسیني
۳- نورالدین
۴- زاهدخان ابراهیمزی
۵- عزیزخان رنګاخیګل
۶- سپینه
۷- ملاله

د داستان ویونکو سبک:

د پشـګتو ادبیـاتو پـه لرغونیـګ او منحګنـة دوره کیـګ یـو شمیګر داسیګ شاعران شته، چیګ حګینیګ کیسیګ ییګ پـه نظـم را اؤولـي یـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبیبـي دوی د داسـتان ویونکـو د سـبک تـر نامـه لانـدیګ مطالعـه کـؤي او دهغـوی ژونـد ییـګ تشـریح کـؤی دی. دغـه لانـدې شـاعران یـا ناظمان په دیګ ألـه کیګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- میاعمر خګمکنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پشگتو ادبیاتو کیگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ یو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ییگ خگیگؤلی دی، استاد حبیبي دا د پشگتو د ملي شاعرة تر تگولو غوره ذخیره بولي، چیگ د خلکو په بیگلابیگلو طبقو کیگ أیگر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل حگانکگؤي وزنونه لري، چیگ یوازیگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییگ خپل خاص اهنکگ لري، په دیگ وزنونو کیگ
بیگلابیگل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي
دي، دا شعرونه حگانکگؤی جذابیت او زؤه راکشگون لري،
ددیگ سبک حگینیگ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیگل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمدایوب بؤیگخگ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شگیگویگ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر دیگ خگیگؤنیگ، ویگش، تحلیل او ارزونیگ وروسته راحگو پر همدیگ لیکنیگ خپل نظر او ارزونیگ ته چیگ ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تللیگ ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدیگ تحقیق ته بیگله کؤیگ، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دیگ چیگ دا لیکنه یا کتابکگوتگی له نن (۱۳۸۲ل کال) خگخه اوه شپیگته (۶۷) کاله دمخه لیکل شوی او دا داسیگ مهال و چیگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبیاتو په باب تگولیگ د کگوتو په شمار تحقیقي لیکنیگ نه ویگ شویگ، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخیگ چیگ درلود ییگ داسیگ تحقیقي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویـگ ده او د تحقیـق لـه معاصرو او نویـو اصـولو سـره هـم شـگه سـمون خـوري، د تحقیـق د کگنگـو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیـگ لیکـوال پـه کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثـر د لیکلـو ضـرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخـه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتـاب یـا لیکنیـگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیـگ معمـولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریـالی شـوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د اسـتاد دا لیکنـه د تحقیـق د نـورو اصـولو ترخگنکـگ دا پـورتني اصـلونه هـم لـري، پـه پیـل کیـگ یـوه سـریزه راغلیـگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت تـه ییـگ کگوتـه نیولیـگ او د هغیـگ تشـیگ یادونـه ییـگ کؤیـگ چیـگ د ملـي ژبیـگ د ادبیـاتو د پیگژنـدنیگ پـه برخـه کیـگ دا وخـت موجـوده وه. اسـتاد حبیبـي مخکیـگ تـر دیـگ چیـگ د پشـگتو شـعرونو د سـبکونو پـر پیگژنـدنیگ پیـل وکـؤي، خپلـه پـه عـام أول د سـبکونو د رامنحگتـه کیگـدو علتونـه بیـانوي او سـبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیـگ د پشـگتو شـاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگلا بیگل سبکونه دهغو بنستگککگر، دکلام بیگلککگیگ او د هغو مشخصات په کگوته کوي. هر سبک چیگ راپیگژني دهغه بککگرونأ (شالید) هم راپیگژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت داسیگ ابهام نه پریگاِدي چیگ هغه ته د پوشگتنیگ سبب شي. د یویگ شگیگ تحقیقي لیکنیگ یوه حگانککگؤتیا همداده چیگ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً د تحقیق تعریف هم دادی چیگ ((د یویگ تگاکلیگ موضوع په باب رشگتینیگ، ژوره او عالمانه پلتگنه ده چیگ په هغیگ کیگ واقعیتونه، معناویگ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیگ لاندیگ نیول کیگاِي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه د تحقیق له همدیگ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویگ تحقیقي لیکنیگ لپاره حگینیگ معیارونه او حگانککگؤتیاویگ شته چیگ دلته ییگ یادونه کوو او بیا ککگورو چیگ دا حگانککگؤتیاویگ خگومره د استاد حبیبي پر دیگ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خگیگؤنه به د یویگ تگاکلیگ مسالیگ پر محور خگرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانککگیگ دماسترة دوریگ د خگیگؤنیگ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتگ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشـگتو شعرونو د سبكونو تاريخچه))
يوازيــگ همــدا موضــوع خگيگـؤي او يــا لاِ تــر لاِه هغــه
موضوعككگانيگ چيگ له ديگ سبكونو سره تؤليگ دي، دى
هيگخگكله له موضوع نه خارجيگاِي او نه يوه موضوع پـه بـل
متن وركگأوي او نه حاشييگ يا لمنليكونه وركوي.

۲- پـه خگيگؤنـه كيـگ بـه يـو ابتكـاراو نويتـوب موجود وي.

دويم معيار خو سل پـه سلو كيـگ حگكه پـر ديـگ ليكنـه د
تطبيق وؤ دى چيگ ترديگ دمخه هيگچا هم پـه تيگره بيا پـه
دري ژبه د پشگتو شعرونو د سبكونو پـه باب دومره جامع ليكنه
او تحليـل نـه دى كـؤى. دا لومؤنـة ليكنـه ده چيـگ پـه دري ژبـه
نسـبتاً پـه تفصـيل سـره د پشـگتو شـاعرة پـر عـام تعـارف او د
سبكونو په باب په خاص أول رنگا اچوي او د ليكنيـگ پـه متن
كيگ راغلي شعرونه هم لـه دري ژباؤيـگ سره راوؤل كيگاِي،
دلته دري ژبي نه يوازيگ د پشگتو شاعرة له سبكونو ، بلكيگ
دهر شاعر د شعرونو له فكري محتـوا سره هم پـه شگه أول اشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي، د یو ښه ژبپوه شاعري د بلې ژبې ویونکي ته ورپېژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوښت دی.

۳- ښکېلتیاوې د یو ذهني استعجاب پر روحیه ولاړې وي:

د استاد هره لیکنه پر ذهني استحکام او تمرکز ولاړه ده، نوی والی په کې شته، ذهني پاشلتیا او له یوه موضوع سره د نورو موضوعګانو ګډون په کې نه شته او ښکېلتیا د لوستونکي ضرورت وي، هغه د استاد له لیکنې ترلاسه کولای شي، ((د پښتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دې اول لیکنو ښکلې یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګۀنـه بـه لـه یـوه ازاد فکـر سـره شـروع کیګاٍي:

د اسـتاد حبیبـي دا لیکنـه د اسـتاد حبیبـي د خپـل ازاد فکـر زیګاٍنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریـګ د یـو فکـري قیـد او فشار په نتیجه کیـګ لیکلیـګ وي، هغـه ذوق او علاقـه چیـګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر ییـګ دیـګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګۀنه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ ګګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یـوه نظـم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیسـتم تـابع ده، لـه تـاریخي تسلسـل خګخـه نیولیـګ بیـا د شـعرونو د تشـابه لـه مخیـګ یـو نظـم تعقیبـوي، د بیتـګ نیکـه لـه مناجـاتو نیولګیـګ او بیـا تـر وروسـتي هغـه شـاعر پوریـګ چیـګ دا وخـت ییـګ ده تـه معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د څېړنې مقصد به د قوانینو او عمومي پرنسیپونو رابرسیره کول وي:

استاد حبیبي په خپله دې لیکنه کې هم د تحقیق قوانینو او پرنسیپونو رعایت کړی او هم یې د تحقیق لپاره پرنسیپونه په ګوته کړي، د ساري په اول چې کله د یوه سبک یادونه کوي، لومړی د هغه سبک مشخصات بیانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څېړل کېږي:

د استاد حبیبي په دې لیکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، دعوامو شاعري، په ملي اوازونو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلې شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونه یا عروضي شاعري او د هغو علتونه تګول واضح شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ به له اندازه کولو خګخه کار اخیستل کیګاٍي:

په تګولنیزو او ادبي خګیګؤنو کیګ ارزونه د فزیکي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ ته په کیګ کتنه کیګاٍي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلوه بیګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پر خګومره والي بیګ بحث کؤی دی.

۹- په خګیګؤنه کیګ به شعوري تکتیک خګخه کګتګه پورته کیګاٍي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګاٍي، خګه وخت کیګاٍي او ولیګ کیګاٍي؟ دیګ ته استاد حبیبي د خپلیګ دیګ لیکنیګ په سریزه کیګ هم اشاره کؤیګ، دده له اهدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگخـه يـوه موخـه داده چيـگ نـور خلـک د خپلـو ادبيـاتو لـه ماهيت، ارزشگت او کيفيت خگخه خبر کؤي او پـه ديـگ کـار کيگ أيگر بريالی شوی دی.

د يويـــگ شـــگيگ تحقيقـــي ليکنيـــگ تـــر خگنکـــگ خگيگـؤونکي يـا محقـق يـو لـؤ صـفتونه لـري، کـه چيگريـگ خگيگــؤونکی د هغــو خگشــگتن وي نــو کيگــدی شـــي د خگيگؤنيــگ پــه تــول پــوره ليکنــه وکــؤي: اول دا چيــگ خگيگؤونکی بايد پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکميت ولـــري، د امانـــت ســـاتونکی او د همکـــارة پـــالونکی وي. خگيگؤونکی بايد تعصب ونه لري او پـه خگيگؤنـه کيـگ بايـد حگان له هر أول تعلقاتو لريگ وساتي او بيگ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بيان ييگ صريح او خگرگکند وي، رياکـار نـه وي، زغـم او حوصـله ولـري، د علـم ژبـه ييـگ بايـد زده وي او نـور...))[1] مـوإ چيـگ د يـو محقـق لپـاره پورتنيـو صـفاتو تـه کگـورو، نـو دا تگـول او تـر ديـگ زيـات پـه لـوی اسـتاد حبيبي کيگ ليدل کيگإي، هغه پر خپليگ تگاکليگ موضوع دومره لاس بری دی چيگ تر ده دمخه چا پـه پشـگتو ادبيـاتو کيـگ پـر داسيگ مسايلو دومره ليکنيـگ نـه دي کـؤي، حگينيـگ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هيگواد مل، د پشگتو خگانکگيگ د ماسترة دوريگ د متن خگيگؤنيگ د ميتودولوژی مضمون لکچر نوتگ، ۱۳۸۲ل کال (۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګګیګ خپله د لومړي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومړی حګل تشریح کړي او خلکو ته ییګ وړاندیګ کړي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پښتو ادبیاتو أیګر تیاره کګوتګونه روښګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کړی او أیګر کړاو ییګ کګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزښګتونو ولاړ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، ددیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوښګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایښګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانګګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کړه د ده خپل حګانګګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کړو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبيبي د ديگ ليکنيگ خگرنکگوالی:

په عام أول يوه خگيگؤنه د شکل له مخيگ په دوه أوله ترسره کيگإي: ((کتابي يا کتابتوني تحقيق او بل ييگ ساحه يي تحقيق دی)) د استاد حبيبي ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) د شکل له مخيگ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبيبي هم له بيگلا بيگلو کتابونو، اخحگونو خگخه کگتگه پورته کؤيگ او هم ييگ له خپلو هغو اثارو خگخه کگتگه اخيستيگ، چيگ ده ورپسيگ بيگلا بيگليگ سيميگ پلتگلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاوليا چيگ يوازيگ خگلور پانگيگ يا اته مخه ييگ د استاد حبيبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغليگ او نه ييگ تريگ معلومات درلودل. دلومؤي حگل لپاره استاد حبيبي د تذکرة الاوليا په باب خگيگؤنه او شننه وؤانديگ کؤه او په همديگ ليکنه کيگ هم د تذکرة الاوليا پانگيگ معرفي شويگ، شعرونه ييگ په دري ژبه واؤول شول، تحليل او ارزونه ييگ وشوه، مخکيگ ترديگ چيگ تذکرة الاوليا دپشگتانه شعرا په لومؤي تگوک کيگ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ييگ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقيقي ليکنه ييگ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکؤه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا د ساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدوالعالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییـګ شـاعري د شـکل او محتـوا لـه مخیـګ تشـریح او ألبنـدي کؤیګ ده، د یو سبک توپیر ییګ له بل سره تشریح کؤی دی.

خګرنکګه چیګ دا لیکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خګخـه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویګ او پر همغه مهال چاپ شـویګ، نـو دا وخت چیګ له استاد حبیبي سره کـوم اثـار موجـود وو، د همغـو پـه رنګـا کیـګ ییـګ د پشـګتو ادبیـاتو تـاریخي دوریـګ ویګشلیګ، خو کله چیګ تر دیګ لیکنیـګ نإدیـګ دوه کالـه وروسته د (محمد هوتـک پتګـه خزانـه) د اسـتاد حبیبـي لاسـته ورغله او په پتګه خزانـه کیـګ د امیـر کـروؤ د شـعر پـه شـتوالي سـره د پشـګتو دلاسـته راغلیـګ لیکلیـګ شـاعرة نیګتګـه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیګده، نو بیا په دیـګ لیکنـه کیـګ راغلـی ویګش، خپله خپـل رنګـګ بـایلي. د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو په باب نـورو پوهـانو هـم خپـل نظرونـه خګرګګنـد کـؤي او ددوی پـه نظرونـو کیـګ أیګـر توپیرونـه او تضـادونه شـته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنـه غـواؤي، لـه نیګګـه مرغـه زموإ د ادبیـاتو د معاصـر دوران یـو لـوی ادبپـوه مرحـوم کانـدید اکاأمیسـن محمدصـدیق روهـي د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو د تګاکنیـګ پـه اؤه د تګولـو پشـګتو ادبپوهـانو نظرونـه سـره راتګـول کـؤي او هـر یـو ییـګ بیګلابیګـل تحلیـل کـؤی، شـنلی او ارزولـی دی، مشـترک تګګـي او د ادبپوهنیـګ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییگ منطقي نظرونه سره یوحگای کؤي او په پای کیگ ییگ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیگ، استاد روهي د پښتو ادبیاتو دتاریخي دورو ویگش په خپل اثر ((د پښتو ادبیاتو تاریخ معاصره دوره)) کیگ راوؤی او په مجموعي أول ییگ پښتو ادبیات پر دریو لویو دورو (لرغونیگ، منحگنة او معاصره) ویگشلي چیگ منحگنة او معاصره ییگ بیا په خپل وار پر خگو نورو پؤاوونو ویگشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویگش په اؤه دا وروستی ویگش تر تگولو غوره او منطقي شگکاري.

دمکتبونو او سبکونو په اؤه سره له دیگ چیگ استاد حبیبي یو شگه ویگش کؤی او دا ویگش پر داسیگ مهال شوی چیگ د مکتب او سبک د توپیر او تعبیر په اؤه په پښتو ادبیاتو کیگ هیگخگ لیکنه نه وه شویگ او استاد په دیگ برخه کیگ لومؤني پاخه کگامونه پورته کؤل، خو د سبک پیگژندنیگ او مکتب پیگژندنیگ د اوسنیو معیارونو له مخیگ کیگدی شي د استاد حبیبي په ویگش کیگ یو خگه تغیر راشي، خو لکه خگنکگه چیگ استاد په سریزه کیگ ورته اشاره کؤیگ، چیگ دا لیکنه د یوه ضرورت له مخیگ ترسره شوه او کیگدی شي له نیمکگؤتیاوو به تشه نه وي او دا نو بیا د نورو کار دی چیگ دا نیمکگؤتیاویگ پسیگ حل

کـؤي. دغـه راز اسـتاد د یـوه تحقیقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپلیـگ لیکنیـگ پـه پـای کیـگ نتیجـه او یـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤاندیگ کؤیـگ چیـگ د خپلیـگ دیـگ لیکنیـگ نچـوؤ ییـگ راکشـگلی او پـه دیـگ کیـگ ییـگ یـو حگـل بیا تگولو سبکونو ته په لنأیز سره اشاره کؤیگ ده.

د یادونیگ وؤ ده چیگ د استاد حبیبي دا لیکنه د تاریخ پـه بیگلابیگلـو پؤاوونـو کیـگ د پشـگتو شـعرونو پـر خگرنکگوالي، په تیگره بیا پر سبکونو رنگا اچوي، خو لیکنه پـه دري ژبـه ده او تگـول هغـه شـعرونه چیـگ پـه مـتن کیـگ پـه پشگتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هم شویگ ده، په دیگ أول که یو دري ژبی پر پشگتو شعر د بحث خگرنکگوالی مطالعه کوي، نو د پشگتو شعر محتوا تـه هم پـه شگه أول ور داخلیگدی شي.

په پای کیگ زه د یوه لوستونکي په توکگه وایم چیگ د استاد حبیبي پر دیگ لیکنیگ که خگه هم د یویگ پیگؤة له نإدیگ خگخه دري برخیگ تیگریگ، خو بیا ییگ هم خپل ارزشگت او ماهیت په کلکه ساتلی دی، باید په پشگتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حگوان نسل او د ادبیاتو لارویانو ته خگرکگنده کؤو چیگ زموإ نابغه محقق چیگ اووه شپیگته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله د مخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ د دې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې د مخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانی (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پانې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي ګوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي ګام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف- د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب- په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف- د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته دده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و، له ده نه ځرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې موږ په عمومي ډول نظر کوو، نو له ژبني پلوه دماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنۍ محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانۍ متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان دنثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نره پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه دپرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو دنورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه داسې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلټل، لوری، موندل، څښتن، پاڅېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب–د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یي مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا اندولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په اندول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځیني نور...

ج-د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږلنیو د څه ناڅه اغېزمنی ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځیني نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سلیمان ماکو دنثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنۍ بڼه له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د دغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بڼه لیکل کېده او یا هم دعربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. دماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بیاهم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او دهغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند درویزه او دهغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به دماکو دنثر څو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د ښنو او د ښنو تناکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې	اوسنۍ بڼه
کارېدلې بڼه	
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتارو	تورې(پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګښون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لارښود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځينې نورې کلمې چې اوس يا متروکې دي او يا يې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولياکې ددغسې مړو او پخوانيو کلمو شتوالی ددې تذکرې لرغونتيا او ځانګړتيا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولياکې د نظم برخه: په تذکرة الاولياکې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نړه او سوچه پښتو ده. ددې يوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبيعي ډول د پرديو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثيرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثيراتو خوندي وو. دا چې خپله د سليمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثيرات شته، ددې وجه داده چې کېدی شي، سليمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثير يې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاولياکې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی يې د بېټ نيکه مناجات دي، دويم يې د شيخ ملکيار غرشين يو پارکی دی، درېيم يې د شيخ اسماعيل يو پارکی او څلورم يې د قطب الدين بختيار يو نظم دی.

د بېټ نيکه په شعر کې يوازې د (خدايه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. د ملکيار غرشين په شعر کې د (اسلام) او (غازيانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ریښه یې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شیخ اسماعیل په شعر کې یوازې د (ابلیس) او (لعین) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدین بختیار په شعر کې بیا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنیو ځرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه (د قطب الدین بختیار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو تر مهاله پخوا ویل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پردیو ژبو تاثیرات له کومې یوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنیو خبرو څخه دا نتیجه راځي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زیات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سلیمان نثر هم تر یوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان ختک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال دهمدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم دجام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دینپوهنه کې د خوشال دفکر او خیال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحلیل کړو، نو یو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، د هغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصیدې او رباعیات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د یو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د یوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دین (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتیا ونه لري د فضل نامې غوندې یو مهم دیني اثر نه شي لیکلای او هغه هم بیا په نظم چې تر نثر یې لیکنه او مفهوم اخیستنه او رسونه طبعاً ډېره زیاته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د دیني معلوماتو او ژورتیا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا لیکنه ددې وس لري. یوازې د خوشال پر یوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي دیوې دیني مناظرې یو بشپړ تصویر راکوي. اصلي کیسه دا سې ده چې کله پیر روښان د مغلو پر ضد خپل روحاني تحریک پیل کړی و، نو کله چې دې تحریک زور واخیست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحریک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحریک د مخنیوي لپاره باید روحاني شخصیتونه او عالمان پیدا کړي او مقابلې ته یې وګوماري. نو لومړی یې سید علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سید علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پيروانو او شاګردانو په ډله کې يو هم اخوند درويزه ننګرهاری و چې د روښان پير مقابلې ته يې ځان تيار کړ.

پير روښان د خپل تحريک لپاره د (خيرالبيان) په نامه يو کتاب وليکه چې له ديني نصيحتونو ډک دی. خو اخوند درويزه دا کتاب ((شرالبيان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه يې د خيرالبيان پر ضد يو کتاب وليکه، دارنګه اخوند درويزه د پير روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه وليکل.

د اخوند درويزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو يو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملايی ، پيری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درويزه په سوات کې راپيدا شو او ډېر ژر يې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله يوه مثنوي کې وايي:

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب يې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بيان و ناپسندلی
په ويل کې چې يې زړه و هسې توی شه
درويزه تر مجهد ورته لا ښه و
د يزيد په ستايش کې مارجي شه
درويزه به د يزيد ډوزي بللې
دوم يې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته يې خپل کتاب بديع کړ
نقش يې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر يې حلوا سره لړلې...))

درويزه له يوه لوري راپيدا شه
چې يې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خيرالبيان يې وليدلی
ده چې خوشې ميدان بيا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به يزيد ته کړې ښکنځلې
ملنګان يې واړه وايستل له سواته
په دا فن يې د درست سوات عالم مطيع کړ
هيڅ يې نه کاته د دې بدو وفساد ته
درويزه د درويزې او ګره خوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې اودسه)) نه شو اخيستلای، پلويانو يې ويل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه يې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا يې ماته کړه، اخوند دروېزه يې کم علمه او کتاب يې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطيو ډک وباله. د خوشال دې سياسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بيا په سوات کې يوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بيا د اخوند دروېزه مريدان او پيروان چې په دې ټولو کې شيخ ميانور زيات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مريدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفير تور پورې کړ.

شيخ ميانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلوده او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنيت کې تکفير کړي. دمغلو له دې کار څخه هيله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنيت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به يې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره يې شيخ ميانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم درومي   هم هغه د سوات په ملک کې سیرۍ مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا   ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي   الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا   چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته   چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند درویزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا دخبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، ددې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان دتوت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته وموندله بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

یو کتاب دی درویزه سره جوړ کړی　　د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه　　په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی　　ما په دا خبرو دی وډېر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې　　چې ته سکه رافضی یې چې دا وایې
رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه　　دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو و میانور ته　　خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې　　نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زموږ امام دی　　درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی　　د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي　　په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درویزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درویزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وته ړله زه هم ورروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
د خپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول د مشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لرې په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، د سوات شيخانو اکثره د ميا نور پلوي کوله، خو څرنګه چې ماته د ميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او د همدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مــــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کـې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کـې شـین یـې
خـو بیـا هم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا دروملې
چــې سـبا پــه تــا راځــي هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کــې چې ځـان و مــاته ستایې
مـا هـم پېژنــې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپــل صــفت دې یوسفــزیو وتـــه وایـــه
زه دې پېــژنم چـې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پر مخزن باندې د خوشال د مانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت په پېښه کې یزید ته برائت ورکړي او دا سې وښیي، چې ګڼې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، په همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان د مرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات پـه کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) د سنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني يم
په کندن د رافضي د بېخ کني يم
رافضي يې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تکفير په رفض ياد کړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه شيخ ميانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفير) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند درويزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الــغرض چې يې خبره کــړه اغازه ډېـر يــې وويــل دخپلــې نيـا لــه نمـازه
بیا یې وستایه نیکه په څو څو رنګه مستمع شـه درست عـالم ورتـه پـه درنګـه
خدای یې وتړلــه ژبه لــــه افسونه دا وینـا دده لــه ژبــې شـــوه بيرونـــه
مونږه کـــله وايو دا چې يزيد ښه دی پـه مخـزن کـې دروېـزه سـتايلی نـه دی
بل زمونږ مــخزن نه شعر نه بيـان دی بيـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که يې ګورې درست په شان دصحيفو دی چې راتلـې بـه لـه اسـمانه لـه هغـو دی
يـو پښتو کلام موزون دی بيان شوی پـه معنـی کـې دګرګـون دی بيـان شـوی.

هغه ځای چې د رښتيا مهتاب ښکاره شي دکتـــانو تــاروپود پــاره پــاره شـــي
د رښـــتياو کرامــت لکــه بـــاران دی د دروغــو ســحر دوړې د بيابــان دي
چې دده دخولــې نـــه دا خــبرې وشوې ته به وايې چې په هر چا اوبه توی شوې
پـــوهېدم چې زمـــا ستاره وه پـــرې غـالبه لـه هيبتـه يـې دا ووتـه لـه ژبـه
که يې بيا کړه دافسون ښـېوه اغـــازه سود يې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
مـا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د يزيد ستاينه ګورئ په مخزن کـــې هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وايـــم خلکه خـــامـــه خـو ديــې وويــل خبـره شـوه تمامـه
چې هـــرڅوک پـه دا خبره خبردار شو چې کينـه وځـي دروغـې طلبګـار شـو
شيخ ميا نور چې خجل ورغی ترکوره په دا خپل ويل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او ميان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شيخ ميان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې ميـان نـور مـات شـو، ددې په خاطر چې ميان نور په سيمه تر دې زيات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو د ستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیګ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیګ سؤیګ ولسي پوهیګ ، متلونو، د روزګګار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وګګوري، نو له دا سیګ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیګاږي چیګ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخګولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تګولنیګ هغه لیکوال دی، چیګ یوه شګه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تګولنیګ د ژوندانه بیګلا بیګلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ییګ په أیګر دقت خګیګؤلي او د درملنیګ نسخه ییګ ورته وؤاندیګ کؤیګ ده. د استاد الفت د علاج نسخیګ ، أیګریګ پیسیګ او أیګر لګګشګتونه نه غواؤي؛ دهریګ ناروغة لپاره ییګ په خپله تګولنه کیګ درمل په ګګوته کؤي، د ده د نسخیګ تطبیق یوازیګ فکر او سوچ غواؤي، نور خګه نه غواؤي. الفت د یویګ تګولنیګ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیگ دا ککنگي چیگ ((شگه حاکم)) پریگ حکومت وکؤي، د ((شگه حاکم)) پـه اؤه کیگـدی شـي، خلکـو سـره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تـر تگولـو شگه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تگولنه کیگ قـانون او عـدالت واکمـن شـو ، نـو د تگولنیـگ أیگریـگ ناخوالیـگ پریـگ اواریگـدی شـي. حگکـه چیـگ قـانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیـاز کـوي، نـه پـر چا ظلم کوي، نـه د چا سفارش کوي، نـه چا سره کینـه کـوي، نـه نفسـي خواهشات لري، نه خپل پیگژني او نـه هـم پـردی. نو د داسیگ یویگ وسیلیگ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوند ي کیگإي او خگوک د چا پر حق تیگریگ نه شي کولای. دلتـه بـه د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانـا أکـه تگوتگه کتـگ متـگ راوؤو او بیا به خپلیگ خبریگ پریگ وغحگوو.

شگه حاکم

هغه چیگ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه ییگ په زؤه کیگ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفة ویگریگإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک پیګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله ګګنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وګګوري لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګګمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت خګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختیګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی. استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أیګرو لنأو تګکو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه ییګ پریګ لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت ییګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرکگند کؤی چیگ سؤی ییگ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیگدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خگتگ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

په بشري تگولنه کیگ چیگ هر خگوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیگ حگان تگینکگ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خگخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حگان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شگه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شگکاره کؤي او چا ته خگتگ، زورور او غریب ته په یوه سترکگه ونه کگوري او له خپل واک و حگواک خگخه د خپل او پردي پر وؤاندیگ نا سمه کگتگه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیگ عدالت نه تطبیقيږي او تگولنه له توازنه وحگي، کله چیگ په تگولنه کیگ بحران رامنحگته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگولنیگ تگول وکگؤي ورسره زیانمنیگإي او هیگچا تـه هـم، بیـگ ضـره کگتگـه نـه رسـیگإي. نـو اسـتاد الفـت پـه تگولنـه کیـگ د بحرانونو د تگولیز حل په خاطر وایي چیـگ تگولنـه باید

د ((شگه حاکم)) له خوا کنتگرول شي او دا ((شگه حـاکم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دی، د مانیزیـگ شـگکلا تـر خگنکـگ د اسـتاد الفـت ددیـگ نثـر لفظـي شـگکلا هـم د زیاتیگ ستاینیگ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقیقـت کیـگ تگولیـگ یـوولس جملیـگ لـري، چیـگ تگولیـگ تامیـگ جملیـگ دي. دا سـیگ تامیـگ جملیگ چیگ اوإدیگ نه دي، هره جمله پـه حقیقت کیـگ لـه دوو برخو جوؤه ده، دویمه برخه کـه خگـه هم پـر (نـه) باندیگ پیلیگإي، خو له لومؤة برخیگ سره ارتبـاط کیـگ ده، د تاکیـد او خوند لپاره شگه پیوستون شگیي، په دیگ نثر کیگ لکـه د لنأیگ کیسیگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤی پـه پیـل کیـگ نـه پوهیگإي چیـگ ((شـگه حـاکم)) یانیـگ خگـه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتگه لکه د لنأیگ کیسیگ د اوج په شان په وروستة برخه کیگ خلاصیگإي.

پو هیگإئ ! دا حاکم خگوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبیاتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبیاتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني یا شفاهي ادبیات ۲- پښتو لیکني یا تحریري ادبیات.

۱-پښتو ګړني ادبیات: په پښتو ګړنیو ادبیاتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او برید ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د لیکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. یوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره یې دیوې یا څو مسرو، اوازونو یا اهنګ په تغیر او تبدیل سره خپل شکل بدلوي، خو دا بدلون دومره هم نه دی چې یو شعري فورم یا شکل له بل سره منطبق یا مدغم شي او یو بل سره یې توپیر ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې یا غړونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغیر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نومول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) دمخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرېږدکېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره څلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، دریمې، یا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربيتو، بدلو، بگتيو، لوبو او كسرونو سره ورته والى ولري او نه هم له عربي ادبياتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصيده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونكو په نظر دا شعر يا نظم زړو اريايي سندرو ته ورته يو شعر دی، د ځينو څېړونكو په نظر دا شعر د زړو اريايي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال يوه كړۍ ګڼل كېږي.

د امير كروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند كې يې درې مسرې دي، د سر بند دريمه مسره يې بيا پر دوو برخو وېشل كېږي، په حقيقت كې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنيو دوه بيتونو د مسرو قافيه تعقيبوي د بند وروستۍ مسرې دويمه برخه بيا له نورو بندونو سره هم تكرارېږي:

زه يم زمرى په دې نړۍ له ما اتل نشته
پر هند و سند پر تخار او پر كابل نشته
بل په زابل نشتـــه له ما اتل نشتـــه

په پورتنيو اتو بندونو كې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر(څوارلس څوارلس) څپې دی، او دريمه مسره چې يوه برخه يې تكرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بيتونه يې اووه څپې دي، چې په دې ډول يې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تینګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، دریم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابوهاشم ابن الزید سرواني له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په دریمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الینا) مشهورو ، د بغداد او سېدونکی او په دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تر دې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي ته په پیل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه یوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بیتونو کې هم د قافیو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزید السرواني له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بیتونه لري، چې د سر او پای بیتونه یې دا دي:

ژبــه هــم ښــه ویناکانــدي چــې یــې وینــه
د خاونــد پــه لاس کـــې زر او درهمونـــه
درهـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېتِ نیکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې یو مطرح شو د بیتِ نیکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې یو بل بیت هم لري، چې د کسر یا تکرار په بڼه ورسره ویل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر یې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې یا درې درې بیتونه دي د او ټول شعر یا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر دیني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بیت یې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بیته وروسته یو بیت د تکرار یا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غرولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي دِ بر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړې چوکاټ کې نه ځاېږي.

کـه یون دی یون دی   مخکې بیلتون دی
لــه کـسي غره څخه   ځـي خـرښبون دی....

څلور څلور مسرې د یوه بند په شکل یو ځای شوي دي:
د خرښبون نظم:

بېلتانه ناره مې وسوه پـه کور باندې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پېښ پـه وړاندې
لــه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وینـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشـاعرې بڼه لري، د فـورم لـه مخـې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونـه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعـد پـرې تطبېقېـږي، خـو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيـت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دې ترپلل ګروه دې زمونږ وکوراوه
مونږ رونیلي په زیار نه تا په توراوه په تور او

او د هغه په ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الحاد په تور تورن سوم زه لرغون خو ملحد نه یم
زما دښنه هسې تور راکړي که ملحد یم د دښنه یم

په لرغوني ادب کې د قصیدي فورم: پښتو ادب ته د قصیدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لومړی بېلګه يې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصیده ده. د شیخ اسعد سوري قصیدې له پوخوالي داسې برېښي چې پښتو ادب کې به تردې دمخه هم زیاتې قصیدې پنځېدلې او په خپله شیخ اسعد سوري به هم ډېرې زیاتې قصیدې لیکلې وي، چې د قصیدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله دده نورې قصیدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصیده په پښتو ادب کې لرغوني قصیده ګڼلای شو، قصیده هغه ډول شعري یا نظمي فورم دی، چې د سر بیت يې مقفی وي، ردیف په کې اختیاري دی، قافیه په کې حتمي ده، د نورو بیتونو د دویمو مسرو قافیه يې د لومړي مقفی بیت قافیه تعقیبوي، د بیتونو شمېر يې له پنځه لسو څخه تر سوو بیتونو پورې اټکل شوی دی، د قصیدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وایي او معمولاً د طبیعت ستاینه پکې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وایي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او دریمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنځه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بیتونه یې دادي:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بیدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندي ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ پــــه تــــا ای مـحـمـد ه د غـور لمـــر وې
پـــه نـــړۍ بـــه نـــه وي ستـــا د عـــدل ســـار
که سوري دې پر ننگ وير کاندي ويرمن سول
هـــم بـــه ويـــاړي ســـتا پـــه نوم ستا په تبار
په جـنت كـې دې وه تـــون زمـــوږ واكـــمنه
هــــم پـــر تـــا دې وي ډ يـــر لور د غـــفـــار

ددې قصيدې هندسي شكل په دې ډول دی:

+__________________

قافيه +__________________

____

+__________________

____

ترپايه +__________________

د ښکارندوی غوري قصيده: بله مهمه قصيده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصيده ده، چې پر هند يې د سلطان شهاب الدين غوري د فتوحاتو په تعريف کې ويلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټولـه (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې لـه معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يا تغزل اصلي موضوع او د عائيـه لـري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې پـه شان پـه قافيـه پـای مـومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بـيا يـې ولـونـل پـه غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونـه شـنه، لمنې شنې شوې
طيـلسـان زمـردي واغـوسته غـرونـه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د برې پر نيلي سپور سي
پـه لاهـور يـې د مېـړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لـمـر دی
تورستان يـې کـړه رڼا پـه جهادونـه

د پای بيتونه:

پـه رڼـا اوسه تـه تل د ديـن شـهابـه
نوم دې تل وه پر دريـځ پـه نمـزدکـونـه
ستا پـه زېرمـه دې خاونـده لوی ښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورې خو ستا په نامه یونه ځو چې یونه.

د شیخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري قصیدې دواړه د انځورګرۍ او د طبیعت د مناظرو د ترسیم او د پېښو د واقعي ثبت له مخې داسې لوړې قصیدې دي چې تر اوسه یې پښتو ادب کې ساری نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غزل: سره له دې چې غزل ته ورته ځینې نظمونه په پښتو ادب کې تر اتمې هجري پېړۍ د مخه هم لیدل کېږي، خو پښتو ادب کې په منظم ډول غزل د اتمې هجري پېړۍ د ویمه نیمايي کې، اکبر زمینداروي پیل کړی دی.

اکبر زمینداوری د دېوان خاوند و چې ځو پاڼې یې استاد حبیبي ته لاس ته ورغلي دي. په دې لاسته راغلو پاڼو کې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شکلي سکښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلته یې یو ځو بیتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خـــپل ځـــان لـــه حـــيرانـــيه څه ويل کړم
د عشق ويـر بــه تــل پــه خپلــه پټــول کـــړم
مــا مـــدام لـــکــه بـــورا پـــر ګلـــو کشت کړ
اوس به ځم په سر تـور سر فــراق د ګل کـــړم...

او وروستی بيت:

د بېلتون له ويره ژاړم اوښکې وينې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بيتونه لري چې (ويل، پټول، ښندل او...) يې د قافيې کلمې دي او (کړم کړم) يې رديف دی. د بيتونو دمسرو دڅپو شمېر يې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر يې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غـزل يوه ځانګړتيا ده، دواړه په کې خوندي دي. دمحتوا لـه مخې هم لـه غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع يې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقريباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمينداوري د ديوان په هغو پاڼو کې ليدل کېږي چې د استاد حبيبي لاس ته ورغلې وې، په دې پاڼو کې د زمينداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې لـه عربي څخه پښتو تـه راغلی دی، ځانګړتيا يې داده چې هر بيت يې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نړدې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a______________
a ______________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوربدلې مې قصه ده ــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غربتنامه:

له نیکانو روایت دی ــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې وربځې ژاړي له پاسه ــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

په هغه لوني ګوهر په خول ستا ــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ــــ ګوره اوربځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ــــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دا دی:

a__________

a________ ردیف اختیاري دی.

____

a__________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

دنورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راغي او همغه اریایي خصوصیت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر يو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصیده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر يوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ایډیال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا پـه اړه د مسـتقلو اثـارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لـومړی هغـه څېړنې چې د بهرنیـو پوهـانو لـه خـوا ترسره شوي او دويـم هغـه لیکنې دي چې د کورنیـو څېړونکـو او پوهـانو لـه خـوا تـر سـره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو یوه برخه دودیزه بڼه لري چې پـه ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومـو او تعـاملاتو پـه نتیجـه کـې یـې خوشـال مطالعـه کړی او څېړلـی دی، د لیکنـو دويمـه برخـه هغـه ده چې خوشـال یـې د معاصرو علومـو، کـره کتنـې او څېړنـو پـه نتیجـه کـې لـه هـر ډول سیاسي، ټـولنیزو، قـومي او اخلاقـي تمـایلاتو پرتـه، د نـوې پـوهې او د تحقیـق او تحلیـل د نویو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیـل کړی دی، زمـوږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېـواد ډېـر ځیـرمن لیکـوال، څېړونکـی او کـره کتـونکی کاندیـد اکاډمسـین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې پـه څـو مقـالو کـې یـې خوشال بابا پـه ناپېیلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړې چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو مورړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماسټري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يو ه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو د مخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نو بيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسيون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښكاري، چې د خوشال اخلاقي ايډيال دې په يوه قومي مشر يا اشرافي شخصيت كې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فكر د هغه اخلاقي ايډيال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) كې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وايي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځكه چې له يوې خوا په پښتني قبيلو كې دا دود دی كله چې يو نوی قومي مشر يا خان د خلكو له خوا وټاكل شي، د هغه پر سر پګړۍ يا پټكی تړي او د پټكي تړلو وروسته خلك هغه ته مباركي وركوي، له بلې خوا، په پښتنو كې پټكی يا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زياتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاكلي دي) كه چېرې په يوه شخص كې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي كمال يوه نمونه يا اخلاقي ايډيال ويلای شو، استاد روهي زياتوي: كه موږ د اخلاقي ايډيال په برخه كې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (كويټليان) له اثارو سره پرتله كړو ډېر ټكي به په كې مشترک پيدا كړو، نو ځكه استاد روهي وايي، چې د خوشال اخلاقي ايډيال (دستارنامه) ديوه اخلاقي ايډيال په حيث نوې څېره نه ده، استا د روهي وايي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې ځرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال ځرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت، علم، شجاعت، سخاوت، راستي، خوشخويي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دوارو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا ، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې اوسنۍ ميتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت و نه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، اوسنۍ ارواپوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه راپيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (ښل هنرونه او ښل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتیجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))

ویاؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمدشاه ابدالي)) د حافظ ککل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیگ په هند کیگ ییگ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او بریاوو په باب لیکلی دی. دا اثر لومؤی حگل پر **۱۹۲۵**م کال د یو زر تگوکو په شمیگر د مشتاق احمد مشتاق په تدوین او د مولانا عبدالقادر په((پیگژند ککلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وینا د دیگ اثر اصلي نوم((شاهنامه احمدیه))و، خو دوی ورته حگکه د ((شاهنامه احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چیگ دیگ نوم ورسره أیگر اؤخ لککاوه.

حافظ ککل محمد مرغزي، د مرغز د کلي او سیگدونکی و او د شاهنامیگ له متن خگخه د اسیگ شگکاري چیگ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنکگونو کیگ د هغه له لشگکرو سره ملکگری و، دده په خپله وینا د دیگ شاهنامیگ د لیکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه (احمدشاه بابا) له خوا شوی و، دی وایي:

چیـــــگ فرمـــــان د شهریـــــارو
پـــــه زیـــــبا شگکلـــــی ککفـــــتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیـــگ حـــافظ دیـــگ شاهنامـــه کـــه
پــــه جـــــهان دیـــگ دا نامـــــه کـــــه
شاهنامـــــه دیـــــگ کــــه رنککگـــــین
جـــــــوؤ زیبـــــــا در ثمـــــــــین
پکیـــــگ حـــــال دیـــــگ د جــــــهان وي
شگـــــه ککنــــجو نه دیـــــگ عــــیان وي
شــــه مذکـــــور دیـــــگ کـــــه د جنکــــگ
چیـــگ پریـــگ صــاف شــي دزؤه زنکــگ
د بادشـــــاه دیـــــگ حـــــال بیـــــان کـــــه
دا چیـــگ ســـیر ییـــگ پـــه جهـــان کـــه
د احـمـد شـــــــــــــــاه دُر دوران
پـــــکیگ حـــــال مـــــیگ کـــــؤ بیـــــان.

حـافظ مرغـزي دا کتـاب پـر یـو زرشـپإ او یا یم (۱۰۷۲) هـگ ق کـال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ د دیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پــشگتنــو د پــاره یـــــاره   مـاخـــــواري وکـــــؤه بسیــــــاره
کــه شگـگه وکؤیگ پریگ نــظر   تــه بــه شـیگر سـیگ د کــــــــــــــــــــــــــشور
چیگ زرسل وو اویا کاله   ســــن د هجــــر زمــــا لالـــــه
شپإ تـه نور کؤه سره ضم چیـــگ تـــاریخ نـــه شـــي تریـــگ کـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــا عمـر دی پنحگـوس   خگــه لــه مــا وشــو افســوس

په پورتنيو خگو بيتونو کيگ ددیگ اثر(شاهناميگ) د ليکلو وجه او علت خگرکگند شول، خو اوس راحگو دیگته چيگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو يا انواعو کيگ حسابيگاِي؟ اکثره شاهناميگ چيگ ليکل شوي په هغوی کيگ تــاريخي کيســيگ، د پاچايــانو اتلــولي، تــوره او ميگؤانــه او جنگگــي پيگشــگيگ بيــان شــوي، نــو حگگــه خــو اکثــره شاهناميگ په حماسو او يا هم په حماسي اثارو کيگ شميگرل کيگاِي اوس چيگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمدشاه ابدالي شاهنامه)) ده، پـه دیـگ کيـگ لـه خگو پوشـگتنو سـره مخامخيگاِو او يا هم خگو پوشگتنو ته بايد حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کيگدی شي دا پوشگتنيگ مطرح شي چيگ ايا دا شاهنامه وياؤنه ده که حماسه؟ يو حکايتي داستان دی که حماسي نظم يا شعر؟ د کوم يو معنوي أول خصوصيات په کيگ زيات دي؟ د فـورم لـه مخيـگ پـه کـوم أول نظمونـو کيـگ راحگـي؟ ايـا د حماسيگ د ليکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ايا نورو شاعرانو هم د شاهناميگ د ليکنيگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخيستی که نه؟ او که اخيستی ييگ وي وجه ييگ خگه ده؟ خو ددیـگ تگولـو پوشـگتنو پـه منحـگ کيـگ دوه پوشـگتنيگ چيگ تر نورو زياتيگ مطرح دي دادي چيگ دا شاهنامه ، وياؤنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو ، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیگ أیگر لرغوني أول دی په حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش دی حماسه په هغه دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره ککأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنککي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنککي او حماسي اشعار حماسه نه شي جوؤولای، که‌خگه‌هم حماسه له حماسي او جنککي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه نه‌ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په کیگ په داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیگدی شي هیگخگ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنکگ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیگ هم یو شاعر کولای شي د خپل حگان پر بریاوو او یا هم د خپل تگبر پر بریاوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیگ د خپل حگان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیگ مهمه نه ده چیگ شعر دیگ داستاني او یا حکایتي بنگه ولري. په ویاؤنه یا حماسیگ کیگ دا هم مهمه نه ده، چیگ یو شاعر دیگ لرغونیگ زمانیگ ته لاؤ شي او د هغو پیگشگو بیان دیگ وکؤي، خو حماسه کیگ بیا د لرغونو پیگشگو بیان هم راحگي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر:
((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیگ د قبل التاریخ زمانیگ تاریخ بیانوي.))

((خگنکگه چیگ حماسیگ دأیگرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریگ دي، نو په دیگ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیگ چیگ په یوه زماني مقطع کیگ بیگ خگوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي بیگ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیگ حگینیگ داسیگ خصوصیات شته چیگ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کیگ مشترک دي او حگینیگ داسیگ حگانکگؤتیاویگ هم شته چیگ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغيګ يويګ ژبيګ په حماسو پوريګ محدوديګ دي پښګتو حماسيګ د نؤة د حماسو د عامو حګانکګؤنو تر خګنکګ حګينيګ دا سيګ حګانکګؤتياويګ هم لري چيګ هغه د نؤة په نورو حماسو کيګ نه تر سترکګو کيګإي، دا حګانکګؤتياويګ د پښګتنو د عام کلتور تابع دي او له همديګ کلتوري، قومي، قبيله يي تعاملاتو بيګ ا لهام اخيستی دی.

دا أول خصوصيات بيا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کيګ نه تر سترکګو کيګإي او يا هم لإ تر سترکګو کيګإي، اوس راحګو ديګته چيګ د حماسيګ د عامو خصوصياتو له جمليګ خګخه کوم خصوصيات تر زياته او کوم خصوصيات تر کمه بريده پر (احمد شاهي شاهناميګ) د تطبيق وؤدي؟

۱- د حماسيګ په عامو حګانکګؤتياوو کيګ يوه دا ده
چيګ ((د جنکګ، بهادرة، ميګؤانيګ، پهلوانة او
شهسوارة کيسيګ په کيګ راغلي وي))

د پورتني معيار له مخيګ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په ديګ معيار خو پوره حګکه ده چيګ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشګکرو د بيګلابيګلو لشګکر مشرانو د توريګ، بهادرة او جنکګي اتلوليو کيسيګ په کيګ بيان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکګ داستان دا سيګ بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمــوده د جنکــگ پــه کـــار
پـــه دا لـــور دشـــالامـار چیـــگ ازبـــک هـــم د حـــصار
د راوي پـــه دا کگفتـــار د قرغـــــز حگوانـــــان تیـــــار

۲- د حماسـیگ یـو ه بلـه حگانکگؤنـه دا ده چیـگ حیوانـات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کله دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکــگ کیــگ د هغــوی رول پــه کگوتــه شــوی او خپلیــگ لشگکریگ بییگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو پـه شـان حیوانات پـه دیـگ اثـر کیـگ هغـه رول نـه لـري لکـه پـه نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

پـه احمد شـاهي شـاهنامه کیـگ سـره لـه دیـگ چیـگ وحشـتناکو حیوانـاتو سـره د انسـانانو تـن پـه تـن جکگؤیـگ کیسـیگ نـه دي راغلـي، خـو پـه جکگـؤه کیـگ أیگـر حگایـه د جنکگـي وسـیلو پـه توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلي، خو ددیگ پـر حگای د خپلـو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغـه بلـه خـوا بییگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکـه غلـو او اغراق، مثلاً له درانو لشـگکرو خگخـه د صمد خان یادونـه کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ د خپل ورور (شفيق) په مرګ ييګ سينه کباب وه، خو بيا ييګ هم پر د ښمن سختيګ حمليګ کوليګ او هغوی ييګ تار و مار کړل او يا هم د نورو جنګګيالیو یادونه

۴- پـه حماسـه کيـګ يـاد شـوي بـوتګي، ونيـګ او ميګويـګ زياتره جادويي او خارق العاده خصوصيات لري.

د حافظ کګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کيګ سره له ديګ چيګ د حماسيګ کګڼګ شميګر خصوصيات لري، خو د ونو، بوتګو او ميګوو د داسيګ کوميګ خاصيګ خارق العاده پيګښګيګ کيسه يا داستان په کيګ نه دی راغلی چيګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتـلان معمولاً مـا فـوق الطبيعـي انسـانان شـګودل کيګإي.

په ديګ شاهنامه کيګ انسانان ما فوق الطبيعي انسانان نه دي شـګودل شـوي، خـو د هـر جنګـګ د داسـتان اتـل طبعـاً تـر عـادي انسـانانو لـوؤ شـګودل شـوی دی. خـو دا لوؤتيـا دومـره نـه ده چيـګ افسانه يي بريد ته ورسيګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العـاده وي او د منطق پـه تله نه تلل کيګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کيګ د اتلانو کارونـه د منطق له معياره دومره لريګ نه دي خو داسيګ هم نه دي چيګ سل پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیګ دیګ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحګي او هغه مهال چیګ د جنکګ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیګ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیګاٟي.

په دیګ منظوم داستان کیګ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیګ شاهنامه کیګ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیګ فتوحات د هغه په امر تر سره کیګاٟي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیګاٟي او نه په دیګ داستان کیګ دده د معادل کوم اتل یادونه شویګ ده، البته د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیګاٟي او هغوی ته ماتیګ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیګ د هندوستان د لشګکرو له حګینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیګاٟي او له یو وزیر سره تن په تن جګګؤه کوي، حاجي جمال چیګ د درانو لشګکرو مشر دی په دیګ اثر کیګ راغلي چیګ عسکر بییګ د مستو خوني فیلانو په شان د دشګمن پر لشګکر حملیګ کولیګ، په دیګ جګګؤه کیګ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ ګګولة لګګیګاٟي او زیګر وزبر کیګاٟي، دیګ جنګګ کیګ چیګ د هند کوم لشګکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګـول زيګـر وزبـر شـو. د همـديګ جنګـګ پـه خـاطر کلـه چيـګ احمدشاه بابا د سر هند پر لوري د تګګ نيت وکؤ نو د جنګګ تدبير ييګ ونيو:

چيــګ تــدبير وشــه د جنګـــګ
تمـــام ورک شــــه د زؤه زنګـــګ
تمـــام فـــوج پـــه جنګـــګ تـــيار
ســـپين بازونـــه شـــوه د شـــګکار
لـــــه لاهـــــوره شـــــو روان
پـــــه دا لار د هندوســـــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په يوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمدشـاه بابـا (د احمدشـاهي شـاهناميګ) د اتـل پـه توګګـه د هندوسـتان پـر يـوه اوإده سـفر وحګـي، د هندوسـتان تـر فتحيـګ وروسته مشهد ته حګي، د مشـهد واکمـن ييـګ تابعدار کيګإي او بيـا نيشـاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه يـوه سـخت ژمـي سـره مخامخيګإي، خو دی په خپـل تدبير مخکيـګ تـر ديـګ چيـګ د ژمي يخني ييګ لشګکريګ تباه کؤي، له نيشاپور خګخه لشـګکر کندهار ته ليګإي او له مرګګه ژغورل کيګإي، دا ژمـی دومـره سخت و چيګ أيګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتيګ شول.

۹- د حماسو اتلان أيګريګ کارناميګ کـوي چيـګ زيـاتره ملي او معنوي ارزشګتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت یې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زورواکو خګخه یې خپل هېواد خوندي کاوه او هغه جنګونه چې دوی په نورو هېوادونو کې کول، که هغه یې هلته نه وای کړي، نو دا جنګونه به یې په خپل هېواد کې کول، د هغه وخت سیاسي او نظامي خصوصیات دا وو چې هېڅ چا هم په خپل ځنګګ کې مستقل او قوي ګګاونأی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هېواد غښتلی او یو موټی کړی نه وای او د غلیمانو نیتونه او قوتونه یې تر هېواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګګي تدبیر تر څنګګ یو سوله دوست، زاهد او صوفي مشرو. د یو مشهور روایت له مخې یو وخت یې د کندهار ښار د ساتنې لپاره دفاعي دیوال شروع کړ، نو مور یې (زرغونې انا) ورته وویل چې زویه دا څه کوې؟ هغه ورته وویل چې د ښار د دفاع لپاره دیګوال جوړوم، هغې ورته وویل د ښمن چې تر ښاره راغی نو بیا دفاع مانا نه لري، دښمن باید له ښاره لرې له منځه یوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغیر راووست او په هغو سیمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیگ خطر تریگ راولاؤیگدلای شو. حگینیگ تنکگ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو تـه د کینیگ په سترکگه کگوري، واقعیتونه تحریفوي او وايي چیگ ضرورنه و هغه نوریگ سیمیگ فتح کؤیگ وای، حگینیگ نور بیا حگان د وطن أیگر "خواخوإي "کگنگي او وايي چیگ احمد شاه بابا بايد کورنیو اصلاحاتو ته أیگره پاملرنه کؤیگ وای نظر فتوحاتو ته !خو هغه تاریخپوهان او تگولنپوهان چیگ د احمد شاه بابا د زمانیگ تگولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحگي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورتـه شـگه معلـوم دي، هغـوی د هغـه وخـت د سیاسـي تگولنیزو تعاملاتو په رنگا کیگ د احمدشاه بابا تدبیر او عمل ته په أیگره درنه سترکگه کگوري او افرین ورته وايي، د دوی د نظرونو د یـو والي نتیجـه او نچـوؤ دا دی چیـگ احمدشـاه بابـا پـه خپلـو فتوحاتو کیگ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیگ ییگ پـه کـور دننـه بیگلابیگلیـگ افغـاني قبیلیـگ د ملت او مملکت پـه لوشـگي کیگ سره راتگولیـگ کؤیـگ اودوی تـه ییـگ د داخلي اختلافونو د را برسیگره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل ییگ شـاوخوا غلیمـان دومـره کمزوري کـؤل چیـگ دده رامنحگتنـه کـؤی دولت ییگ أیگر موده له کگواشگه خوندي پاتیـگ شـو.د احمدشاه بابـا د فتوحـاتو ملـي ارزشـگت همـدا و چیـگ زمـوإ تگولنیـگ تـه ییگ درلود ، ددیگ تر خگنکگ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر اسلام مین پاچا و، د شاوخوا تګولو مسلمانانو ورخګخه د مرستیګ هیله وه، په همدیګ خاطر د بخارا مسلمان پاچا ورخګخه د تزاریانو له ظلمه د خلاصون غوشګتنه وکؤه، دهند د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیانو خګخه د هند د مسلمانانو دخلاصون هیله وکؤه او احمد شاه بابا دا دواؤه کارونه ترسره کؤل، یانیګ احمد شا بابا د اسلام د بري په خاطر هم زیاته اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم په دیګ نیت وه چیګ د ایران د سیاسي او مذهبي نفوذ مخنیوی وکؤي او که چیګریګ بیګ دا کار نه وای کؤی، نو د دیګ احتمال و چیګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو په شان بیا افغانستان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابا د مخه دوران تاریخ لیکونکو ته معلوم دی چیګ خګومره ظلم پر دیګ خاوره واکمن و، حافظ ککګل محمد مرغزي هم په خپل اثر کیګ تر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسه کؤیګ ده او فکر کوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي په دیګ برخه کیګ د معترضینو غرضي پوشګتنو ته یو شګه حګواب شي. مرغزي په احمدشاهي شاهنامه کیګ وایي:

هلاکو صفت عیان شه
نمودار په دا جهان شه
په شکست بلند شه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریگ نه شو د چا کور
سند بیگ درست زیگروزبر که
بیگ بالینه یگ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرگگ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیگ لباس بیگ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په ده جوؤه
د قسمت په حگای کیگ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنگگونو کیگ له بیگلا بیگلو وسلو خگخه کار اخلي لکه نیگزه، خنجر، توره، غشي، لیندة او نور ، د جنکگ په اوزارو کیگ غولونه او فریگب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیگ پر پورته ذکر شویو جنگگي وسایلو سربیگره د جنکگ له عصري وسایلو لکه توپونو خگخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جگگؤه کیگ دهند یو وزیر د توپ په ککگولة الوزول شوی و ، خو جعل، تذویر، فریگب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

کــــه خــــلاف کــــه شــــهنواز
دی بـــه شـــي پـــه غـــم ګګـــداز
چـــیګ اقـــبال لـــرم بلـــــند
و هـــــر چـــــا وتـــــه خګـــــګرګګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، ګګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهـــنواز ګګـــوره بـــد قـــول
پـــــه دا قـــــول وکـــــؤه بـــــول
ده ویـــګ اسبـــاب لـــرم د جـــنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیګ تر دیګ وخته ییګ په پرده کیګ ساتلی و ، هغه راز خګرکګند کؤ او جنکګ ته ییګ تیاری ونیو ، دا جکګؤه د (شالامار) په نامه یادیګإي، په دیګ جکګؤه کیګ شهنواز ماتیګ خوري، لشګکر ییګ تار و مار کیګإي او داحمد شاه بابا لشګکریګ بریالۃ کیګإي

په جکګؤه کیګ د فریګب او درغلـة بلـه بیګلکګـه دا ده کلـه چیګ احمد شاه بابا لـه هند خګخـه کندهار تـه متوجه کیګإي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغـه (وزیر) زوی چیګ پخوا ییګ جنکګ کیګ ماتیګ خوؤلیګ وه، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورتـه ویل کیګإي، چیګ تا به د لاهور حاکم کؤو ، (منو) په أیګره خوشالۃ لاهور ته راغی او غوشګتل ییګ کابل او کندهار تـه هم لاؤ شي. خو دیګ وخت کیګ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیګإي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیګ پنجاب ته داخلیګإي، نو پر د شګمنانو ماتم راحګي، د (منو) لشګکر ماتیګإي ، سره لـه دیګ چیګ (اووه زره) سکان ییګ ملاتؤ تـه راغلي وو ، خو بیا ییګ هم ماتیګ وخوؤه. (منو) چیګ کله د جنکګ حالات ولیدل چیګ تکګول پنجاب تباه کیګإي، نو سولیګ تـه لیګوال شو ، نو احمد شاه بابا تـه ییګ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) په لاس پیغام راولیگاِه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کؤه، (منو) بیگ وباشگه او دیگ سره (منو) زیات خوشاله شو. (منو) د هندوستان د والي په توکگه پاتیگ شو، خو (منو) ته بیگ دا وویل که له تابعدارة خگخه دیگ سرغؤونه وکؤه، نو بیا به تگول پنجاب تباه شي.

تر دیگ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکرکیگ شو، کله چیگ د (مشهد) پرلوري رهي شو، نو دهغه حگای واکمن (شاه رخ خان) أیگر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته بیگ یو استازی ورولیگاِه او وبیگ ویل که موإ معاف کؤي. تر دیگ وروسته دا احمد شاه بابا لشگکرو (نیشاپور) ته مخه وکؤه خو دیگ وخت کیگ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیگ خاطر چیگ په ژمي کیگ بیگ لشگکر تلف نه شي، بیگرته د کندهار پر لوري وخوحگیگد. دا ژمی أیگر سخت و ان تر دیگ چیگ اکثره ژوندي موجودات بیگ تباه کؤل، دیگ کیگ د هند والي(منو) دا سیگ فکر وکؤ چیگ د احمد شاه بابا لشگکر په نیشاپور کیگ تر واورو لاندیگ شو، نو خگه ضرورت دی چیگ باج او خراج ورکوم، شگه دا ده چیگ مخالفت بیگ وکؤم، (منو) خپل لشگکر ته هم أیگر فریاد وکؤ، هغو تگولو ورته أیگریگ لافیگ ووهلیگ چیگ موإ ستا ملاتؤ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چيګ ديګ جنکګ ته لاؤ شي. د ديګ جنکګ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلک أيګر پـه تنکګ شول، بالاخره د (منو) لشګکرو ماتيګ وخوؤله او (منو) وتشګتيګد ،خو بيا ييګ خپله پؤه و منله او دربار ته په ننو اتو راغی، نو شهريار(احمد شاه بابا) هغه وباشګه

د بادشـــاه شـــه دا فرمـــان
چيـــګ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــير معـــاف شـــه
کـــه بـــلند تـــر کـــوه قـــاف شـــه
چـــيګ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان کيـــګ سرفراز شـــه

کله چيګ بيا لاهور د احمد شاه بابا د لشګکرو په لاس فتح شو نو هلته بيګر ته ژوند له سره پيل شو او شګيګر ازي رامنحګته شوه.

چـــيګ فـــارغ شـــو شهريـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام کـــار
پـــه تـــنظيم راغـــی لاهـــور
کګلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دېگ شاهنامه کېگ دجمناترخگنکگ جکگؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیگدل، شاهدریگ ته تکگ، د پاني پت د جنکگ داستان او د نورو جنکگونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکگ داستان هم راغلی دی، سره له دیگ چیگ هغه سره اته زره قزلباش هم ملکگري وو، خو بیا هم افغاني لشگکرو ماتیگ ورکؤه.

۱۱- په حماسیگ او حماسي شاعرة کیگ معمولاً د کلام لفظي شگکلا ته أیگره پاملرنه نه کیگإي او د مانا پر انتقال أیگر زور راوؤل کیگإي، خو کله کله کلام حگینیگ داسیگ برخیگ هم لري چیگ هنري خوا بییگ هم د پام وؤ وي.

پر احمد شاهي شاهنامه هم همدا معیار تطبقیگإي، ددیگ اثر اکثره بیتونه له ژبني پلوه هنري یا لفظي شگکلا نه لري، حگینو حگایونو کیگ وزني ستونزیگ او تیگروتنیگ هم لري، اکثره بیتونه بییگ سپوره او وچ دي، خو حگینیگ بیتونه داسیگ هم دي چیگ هنري جوهر لري او لفظي شگکلا په کیگ شگکاري لکه دا لاندیگ بیتونه:

چیگ وچا ته مخ که غم
وچوي د زؤکگي نم
خگه دی غم کگوره بلا
نه پریگإدي د هوش کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیـــګ روان شـــه ستاســـیګ رور
د فـــــنا پـــــه بادشـــــه ســـــور
و دانـــــا تـــــه دنـــــیا خـــــس ده
پـــه خګـــو ورځګیـــګ د هـــر کـــس ده
نـــــه مظبـــــوط لـــــري بنیـــــاد
چـــیګ بنایـــیګ ده پـــه بـــاد...

په احمد شاهي شاهنامه کیګ حافظ ګګل محمد مرغزي د جنګګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بییګ یوه جنګګي پیګشګه، په پای کیګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی ، د ځګان او خپل شعر ستاینه بییګ کؤیګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلګګیګ په توګګه وګګورئ:

زمـــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک ګګـــوري
د بـــــاران پـــــه دود بـــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بییـــګ کانـــدي اور
پریـــــګ بـــــه راشـــــي د عشـــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بییـــګ راســـي جـــوش
نـــــه بییـــــګ عقـــــل وي نـــــه هـــــوش

همداسیګ أیګر ځګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان يوه مثنوي ده، چېگ معمولاً د اوإدو حماسو، تاريخي كيسو او يا هم پيګشګو د بيان لپاره كارول كيګاپ، فردوسي هم د خپليګ شاهناميګ لپاره له همديګ فورم خګخه كار اخيستى دى.

حافظ كګل محمد مرغزى هم د احمد شاهي شاهناميګ د ليكنيګ لپاره مثنوي فورم حګكه غوره كړى چيګ همدا فورم د اوإدو پيګشګو د بيان صلاحيت لري له حګينو برخو او حګايونو پرته نوره دا مثنوي په (٧) خګپو كيګ ويل شويګ ده. لفظي شګكلا په كيګ دومره نه شته، د كلام موضوع ته ييګ د كلام شګكلا په انأول زيات ارزشګت وركړى دى، چيګ دا خصوصيات په نورو حماسو كيګ هم شته پر ديګ حماسه نوريګ خبريګ هم كيګدى شي خو بيا هم كه په مجموعي أول خګوك احمد شاهي شاهنامه ارزوي په ديګ اثركيګ د حماسيګ خصوصيات تر بل هر معنوي أول زيات ليدل كيګاپ، البته د يويګ شګيګ حماسيګ تګول خصوصيات پر يويګ حماسيګ هم سل په سلو كيګ نه شي تطبيقيګدلاى، عام نظر او حكم دادى چيګ هر هغه اثر چيګ د حماسيګ زيات خصوصيات پوره كړي، نو د حماسو په أله كيګ شميګرل كيګاپ احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو؛ وياؤنيګ او ويرنيګ په انأول د حماسيګ زيات او غالب خصوصيات لري، نو حګكه ييګ حماسه كګنګلاى شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا ليکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء يوه بېلګه ده، هغه ځوان ليکوال چې غواړي معلوماتي او تشريحي ليکنې وکړي دا او دېته ورته ليکنې ورسره مرسته کولای شي. دا ليکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د يوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو ليکوالو ته د معلوماتي ليکنو د برابرولو په برخه کې يوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنيزو محصولاتو کې يو هم (شولې) دي چې وريجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سيمو کې کرل کېږي، چې پرېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بيا د وريجو لاسته راوړنه يوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنيز محصول ډېر زيات زيار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولايتونو او سيمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بيا پر وريجو بدلېږي، يوازې په لغمان ولايت کې دا بهير په ترتيب سره تشريح کړم. په دې ليکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وريجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وریجو د پخولو پر څو ډولونو هم رڼا واچوم:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال یو معین مقدار شولې (د ځمکې د ضرورت په اندول) بېلېږي او په ځانګړي جوال یا بوجیو کې ساتل کېږي. تر شپږ میاشتنې ځنډ وروسته د لمریز کال د ثور میاشتې په لومړیو کې په داسې یوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شیندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زیات ګڼ شیندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نیسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او یا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې یو یا دوه ځلي کیمیاوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پینځه ویشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د میاشتې په بهیر کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تیاره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بیا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستیو وختونو پورې اکثره د غویو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یوازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترځنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیاري وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازيګر په ټاکلې اندازه، په پټې کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کارګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضرور يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چای او شړومبې حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په ختو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په ختو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټې شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستورى شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګڼه شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۶- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنبل شوې وي او داسې بڼه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوېښتو تر ځلور ځلوېښتو منو وریجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وریجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې دېرش ورځې او که هوا ښه یا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معین پړاو ترسره شو، نو بیا د شولو پخولو مرحله پیلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به یې په یو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر مټ کې ایله اووه اته منه شولې ځایېدلې. ترمټونو لاندې به یې اور بلوه او تر معین حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به یې یو ډول سرخلاصي دیګي کې راوتل چې هغو ته یو ځانګړی ځای ژوروي، دیګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورځخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سیکه) یې ګڼي او په حقیقت کې د وریجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وریجو څخه لاسته راغلي او په همدې نیت یو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثیر ځکه نه لري، چې د بټۍ کار ټول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوایي کې ناست وي. په یوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زياتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې يو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته يې پر داسې يوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنيو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه يا درې ځله په شولو کې په دې نيت پښه وهل کېږي چې شولې يوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرينه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وريځ وي تر دې زيات وخت غواړي.

د- د پايکو يا ماشين پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بيا يې پايکو ته وروړي، پايکو کې مخکې تر مخکې نوبت نيول کېږي، پايکو کې په يوه شپه کې تر يوه خروار زياتې وريجې ايستل کېدی شي. پايکو داسې يو سيستم دی چې د لرګي د يو غټ تير پواسطه چې (لټ) يې بولي او د لرګي لويې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ يا فشار پواسطه چې له يوې جګې ناوې څخه راښوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پايکو دوه ستنې چې پايې يا څپېړې يې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د ځپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې راڅرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدښۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل يو شان دي، يوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د يادونې وړ ده چې غټې شولې د مهينو هغو په انډول دوه برابره زياتې خېږي. يو جريب ځمکه له يو نيم خروار څخه تر دوه نيم خروار پورې غټې شولې کولای شي او مهينې بيا ددې مقدار نيمايي خېږي. د مهينو وريجو قيمت او خوند بيا د غټو هغو په انډول دوه برابره دی، غټې او مهينې شولې چې په کوم نامه يادېږي وريجې يې هم په هماغه نامه يادېږي.

۸- په لغمان کې د وريجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وريجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بيا څو نور ډولونه هم لري، چې د وريجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته يې څو غټو کورنيو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وريجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپينه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غټې وريجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانيانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانيو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زياتې کچې يوازې غرمه يې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه ياد ېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو ياد ېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غنمو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبې ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبې ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غنمو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده ګي یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمېخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په انډول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. د دې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د څو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، د دې مخالفتونو يو غټ علت دا دی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلی، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، د دې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰ کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په سیمه کې د فارسي ژبې د تفوق روحیه پالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاریخي قدامت او قوت نه شو زغملای، نو ځکه یې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول له دې شعر سره حسادت او حساسیت وښود او ورو ورو یې پر پټه خزانه د ((جعل او تذویر)) تورونه پورې کړل. یانې ددې تورونو اساسي سرچینه د ایران ملتپالي او ژبپالي لیکوال وو. دوی ددې کار لپاره په لومړي ګام کې په افغانستان کې یو شمېر فارسي ژبي لیکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بیا د وخت په تېرېدو سره یو شمېر ((پښتانه لیکوال)) هم ددې لړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سیاسي ارزښت: په مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال په وینا د اسیا زړه تشکیلوي، په وروستیو ، درې، درې نیم سوو کلونو کې لومړی د یو محلي او ورپسې بیا د یو ملي حکومت خاوندان شول او له دې سره سم له ځینو ګاونډیو هېوادونو سره د سیاسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سیالۍ هم اخته شول، نو د یو شمېر ګاونډیو هېوادونو او قومونو سیاستوال او لیکوال چې افغانان او په تېره بیا پښتانه یې د ((یو وحشي او یرغلګر)) (!) قوم په توګه معرفي کول، د پښتنو د فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ را سپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېزنو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د ښه پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څخه نږدې اووه سوه کاله د مخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک دومره استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري!؟ که چېرې پټه خزانه د یو څلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او روايي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چاته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذكره جوړه كړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلكو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله كړې او خلكو ته يې ويلي واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليكل او پر خلكو يې منل ګران كار نه دى. كه دا كار يوه يا دوو ليكوالو نه شو كولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښكاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او كلونو دې كار كړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلكو ته وړاندې كړى واى او ولې دېر وخت او دېر كلونه؟ ځكه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو دېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته كېږي، بلكې فكر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا كار ژر تر ژره ترسره كړى واى. د منفي بافانو او شكاكانو دا خاصيت دى چې تر خپل فكر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شك ښكاره كوي، مشركينو به پر قرآن كريم هم شك كاوه، د قرآن كريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. كله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشركينو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې كلام معادل يا مثل جوړ كړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوڅ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دا دی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه)) ؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وایي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهیت کې دا سې نه دی، یو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شیطان وي، یوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپایه همداسې د متضادو لوریو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم د غسې یو ثابت حقیقت او واقعیت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبیعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځینو لیکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه یې سم نه دی بللی او په دې باب یو شمېر لیکوالو لیکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پیدا؟ دا د دې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفایت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دلیل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځینو لیکوالو او په اصطلاح ((تېزبینو)) لیکوالو دا د ځان د تبلیغ او اطراح لپاره یوه ښه وسیله ګڼله چې پر یو مشهور اثر، پر یوې مشهورې تاریخي پېښې او یا مطرح لیکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

یو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کالیزې په ویاړ یو علمي سیمینار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تراوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وايي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ماته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ـــ چې زه راغلم په میان))
نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو ، د بېلګې په توګه کله څوک د غزل نوم اخلي ، نو د حمزه بابا ، که د تحقيق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کيسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه يې اول په ذهن کې راګرځي. قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصيت د خړوب او مطرح کېدو يوازينۍ لاره همدا ((تنقيد)) پاتې وه. نو ده بايد داسې يو څه ته ګوتې وروړې واى چې دده د فرهنګي شخصيت د شهرت غوښتنې دا غريزه يې خړوب کړې واى. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په ياد جوړ شوي نړيوال سيمينار ته رابلل شوى و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سيمينار علمي مشري د لوى استاد علامه عبدالحی حبيبي پر غاړه وه. دې سيمينار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو ليکوالو ليکنې وستايل شوې، لوى استاد پوهاند علامه حبيبي چې نه يوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سيمې په کچه يو لوى عالم و ، هم زيات وستايل شو او درناوى يې وشو ، قلندر مومند په دې سيمينار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځايه ده د داسې يو ناسم رقابت لاره ونيوه چې پخوا يې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ ددې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې دمخه بهرنې ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرنې ملاتړ ته اړتیا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي لیکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقیق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې ده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزي پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې و منم که و نه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقاید و مسله نه ده چې که څوک یې و مني نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل د هر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې دا سې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه مهالنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب ووایي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ورنه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ورنه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همداسې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښې نه شوه زغملای. د ارواپوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام ور او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدا ایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دې ته هڅوه چې درې درېنیم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د حگانحگاني شگا مار " سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځينو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان حگانغوشگتنه او نفسي خواهشات دا سيگ غريزيي عناصر دي چيگ هر وخت له انسان سره ملكگري وي، د انسان نفس اصلاً د لايتناهي هوسونو مجموعه ده. كه د ديگ هوسونو او نفسي غوشگتنو مشروع علاج او كنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس خگخه خپله يو لوی شگامار جوؤيگإي، دا سيگ يو شگامار چيگ تگول عمربه د مثبتو انساني ارزشگتونو پر له منحگه وؤلو او خوؤلو مصروف وي، تر تگولو د مخه ييگ خپله همغه انسان ته خطر او زيان تر تگولو زيات دی او د غتگوالي او وديگ په حالت كيگ ييگ مقابله هم ورته أيگره كگرانه ده. استاد سيد بهاوالدين مجروح په ((حگانحگاني شگامار)) كيگ د نفس د همدغه شگامار كيسه كوي چيگ په خگه أول په انسان كيگ عواطف، مينه، صميميت او خواخوإي له منحگگه وؤي او په هغه كيگ د لوؤتيا ، حگانغوشگتنيگ او حگانخوشگونيگ غريزه پياوؤيگ كوي. د ماستېرۍ دورې په بهير كې دا استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و، ما دا اثر په لنډيز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوې دې او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان بڼه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيـګ)) خګخه پيلوي او په يوه شګار کيګ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليګ خبريګ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيګ وايي: ((تر هغه چيګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دى، جهنم په بل جهان کيګ چيګرته لريګ نه دى، بلکيګ د هر انسان په حګان کيګ د هغه جهنم دى.)) بيا د شګار د وکګؤو کيسه کوي چيګ له يو بل خګخه ااريګاِي، له حګانه جکګ ديګوالونه راتاووي، يو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چيګ را روان دى، خو دديګ تر خګنکګ پوهګ سؤى وايي چيګ زه له توپانه نه ااريګاِم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيګ له شګاماره ااريګاِم، عالم سؤى په ديګ سوچ کوي چيګ د شګار خلکو ته خګنکګه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤى خګرخ تاويګاِي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کيګ د هغه شګار کيسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ تګول شګاریان ییګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کیسه کیګإي چیګ خلکو ییګ یو بل سره په صمیمیت او دوستة کیګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ییګ زده نه و. خګاروي له حیواناتو نه أاریګدل او مرغانو خپلیګ خوإیګ نغمیګ غإولیګ، په همدیګ وخت کیګ د تګول جهان لوی فاتح را خګرګګندیګإي، یو سؤی پر تور اس سپور وي او توریګ جامیګ ییګ اغوستي وي او حګان ته د ((ایګګو)) یانیګ (زه) خطاب کوي، دیګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګیګ په کور کیګ دننه بندیګ کؤیګ، حګوانان ییګ پر سختو کارونو وګګمارل، هوسة او مرغان ییګ په غشو وویشتل او خګارویو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همدیګ وخت کیګ د شګار خلک له ویګریګ د اژدها(شګامار) ستاینیګ پیلوي، د فرماندار مجسمه جوؤیګإي، لوی راهب د شګامار له ژونده خبر او خلکو ته د هغه کیسه کوي، راهب د چینجي کیسه کوي چیګ خګنګګه په لوی شګامار او قوت بدل شو. بیا د شګامار بد او بیګ درمانه انحګور تشریح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه ګګنګي، شګامار د خپلیګ واکمنة په دویم پؤاو کیګ یو دمه حګای لتګوي، خو هیګخګ داسیګ دمه حګای نه شي پیدا کولای چیګ دی په کیګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حگکه خو د یوازیگتوب احساس کوي او شگار کیگ هیگخگوک دا سیگ نه پاتیگ کیگاِي چیگ دده خدمت وکؤي، نه مینحگه وه نه نوکر و چیگ دی پریگ فرمان وچلوي، تگول شگار مؤو ، چو په پوپتیا وه او له شگاره هدیره جوؤه شویگ وه.

بیا هغه تیگر وختونه ورپه یاد شول، د عشق او مینیگ شگا پیگرة، د ژوندون د سیند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه ییگ کگل، نه ییگ بویونه، نه د مرغیو ألیگ ألیگ ویگ چیگ د شگار خلک ییگ نند اریگ ته ولاؤ وي، بیا د سیند په منحگ کیگ یو مار تیگریگاِي او پر سر ییگ د لعل په شان رنگا بلیگاِي، د شگار د خلکو منحگ کیگ کگونکگوسي پیلیگاِي، دیگ سره د شگار قهرمان د ژوندون د سیند له غاؤیگ جلا کیگاِي او د ژوندون د چینیگ پر لوري نه ستنیگاِي. بیا له حگان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخگه ده چیگ دا هسیگ سرکگردانه ورپسیگ کگرحگم، په د شگتو په بیابانونو ؟))

قهرمان به په سوچونو کیگ أوب و. دیگ وخت کیگ د سپرلي الهه ورته خبریگ کوي چیگ ((بیگ له ما به ستا باغونه، چمنونه تگول خزان شي او ستا رودخانیگ به هم وچیگ شي...)) قهرمان بیا په خپله هسکه مانگة کیگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سیگده خو د اوإدو فکرونو په تگال کیگ زنککیگده، خو یوه ورحگ ماشگام چیگ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حگایه ، پتگه پتگه او غلیگ غلیگ راغله او د شگار د دروازیگ خواته ودریگدله، أیگره بده خگیگره ییگ درلودله، توریگ جامیگ ییگ اغوستیگ ویگ، له اجازیگ او زنحگیر شرنککولو پرته د قهرمان مانگة ته ننوته او له هغه سره ییگ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریگم پؤاو پیلیگإي "د دوزخ له درشل دیگخوا ". په دیگ وخت کیگ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیگ ده د خپل زؤه شگکلیگ مانگة جوؤوله، بیا د عشق رب النوع او الهه ددیگ مانگةد شگکلا کیسه کوي چیگ دا مانگةد عواطفو او هیجانونو معمارانو جوؤه کؤیگ ده او أیگر شگکلي نقشونه او نکگارونه ییگ درلودل او د دیگ لپاره ییگ تیاره کؤیگ وه چیگ کله به ورته ستر واکمن د عشق او مینیگ رب النوع او الهه رارسیگإي، خو خگومره چیگ شپیگ اوإدیگدلیگ د ده د راتکگ انتها ورکیگدله. خو په اخر کیگ هغه نا اشنا سؤی چیگ توریگ جامیگ ییگ پر تن او پر تور اس سپور و راشگکاره شو- او مانگة ته پورته شو او د شگار خلکو ته ییگ په خطاب کیگ وویل: "زه خو زه یم ، زه " "ایککو " یم. زه فاتح د لوی جنککونو د جهان یم ستاسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شګار زما تابع دی ". د شګار خلک له ظلم نه فراري شول او شګار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شګار کیګ یوازیګ پاتیګ شو ، په شګار کیګ یوازیګ دده د ستاینیګ تابلوګګانیګ حګوؤندیګ ویګ. یوازیګ به ییګ آئینیګ ته کتل او چیګ کله به ییګ حګان ونه لید وارخطا به شو چیګ حګان تریګ ورک شوی، خو خبر نه و چیګ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیګ خګخه اخوا تیګریګدل د اوهامو جهنم ته کوزیګدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویګد ، د لحظو په پتګ دام کیګ ګګیر شو او د زمانیګ په شمیګرنه کیګ أوب شو او هره شپه ورته یوه بیګ اغازه او بیګ پایانه خګیز شګکاریګده، بیا په دیګ سوچ کیګ أوب شو چیګ کهخګوک په دیګ پوهیګدلی چیګ خګشګتن ددوی روح اخلي نو هیګخګګله به ییګ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیګ توګګه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریګ کندیګ ته پریګوته، خو یوازیګ احساس ییګ ورسره ملګګري کوله او دده د ذهن پر دیګوالو به ګګرحګیګده. دیګ کیګ ده ته دا درد پیدا شو چیګ زمانه بیا نه راګګرحګي او پرونی سهار بیا نه راغبرګګیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت دا سیګ هم راغی چیګ له قهرمان خګخه خپل سیوری ورک شو او هریګ خواته ییګ چیګ کتل خپل سیوری ییګ نه لیده او دیګ پیګشګیګ أیګر مظرب کؤ. بیا ییګ وویل: "اوس په کار دي چیګ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیګ نه چیګ زه خپله سیوری یم، دا سیګ سیوری چیګ اصلي وجود ییګ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیګ وهم پیدا کیګإي هسیګ نه چیګ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشګتو کیګ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتګه کیګ دی.

دیګ کیګ خګلورم پؤاو ته ورداخلیګإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کیسه پیلیګإي. قهرمان تر دیګ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیګ به أیګر زیات ویګریګده، یوه ورحګ له خوبه پاخګیګده، ګګوري چیګ شګار کیګ پرته له ده ګګخه هیګخګوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له ګګونګګسیو به ویګریګده. بیا ییګ د یو توپان یا جګؤ د راتلو خبر واوریګد او له دیګ جګؤ ګګخه ییګ د قهر یو اواز هم واوریګد، په همدیګ وخت کیګ په جګؤ او توپان کیګ قهرمان ته ویل کیګإي چیګ تا ته موإد خپل تګول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حګانته دا سیګ نوم غوره کؤ چیګ تاویګ زه یم نوم میګ "زه "دی "موإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیگ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونإه تگولو ستا په "زه " کیگ کؤو حگان محوه. ته مغرور او متکبر شویگ تا د ازادة جذبیگ بندیگ کؤیگ، خو اوس هغه تگولیگ بل شانیگ خگیگریگ دي او نن حگانته "روحي اضطراب " وایي. اوس به د تر وإمیو پرشگته راحگي. بله ورحگ چیگ قهرمان له خوبه پاخگیگد، اٸینیگ ته ییگ وکتل، حگان ییگ ونه پیگژانده خو د همدیگ ورحگیگ په ماشگام کیگ چیگ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکگي توریگ جامیگ ییگ اغوستیگ ویگ او د همغیگ هسکیگ مانگة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییگ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیگ زه همدلته خوشگ یم. خو بوأة ورته وایي چیگ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حگان سره بیایم هغه حگای ته دیگ بیایم چیگ د حگان له جهنمه خلاص شیگ، گ کله چیگ قهرمان په حساب پوه شو چیگ خگوک له خپل قسمته تشگتیگدلی نه شي نو د خپلیگ هستة په ژور تل کیگ ییگ دا احساس وکؤ چیگ مطلق یوازیگ پاتیگ دی یوازیگ، نو بیا د توریگ مانگة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیگ نامعلومیگ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکیگ خپل سیوری ککگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتککگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندرغاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته بییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگککه ما سره چیگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه یوازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانۀ اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانۀ له ملککگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانۀ "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه بییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ بییگ ککگوزار کؤ. بیا بییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو ديګ سره ييګ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کيګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أيګره لاره پاتيګ وه.

نو حګکه بايد د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولګګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا کيګ يوه کوچنة شانته رنګا وليدله. لاروی بيا يو تور أنأ ته رسيګإي، هلته کګوري چيګ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حګان اخته وو ، يو بل به ييګ خوؤ ، په ديګ کيګ به يو غتګ شو ، نور چينجيان به ييګ وخوؤل، بيا به تريګ ماهی جوؤ شو ، مارماهی به شو او بيا به تريګ نهنګګ جوؤ شو ، بيا به ييګ وزرونه او تيګره تيګره غاشګونه پيدا کؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کيګ نه حګاييګده. ديګ کار به لاروي ته أيګريګ پوشګتنيګ پيدا کؤيګ خو لاروي چيګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لريګ لريګ حګليګدله.

لاروی بيا مزل کوي، جزيريګ او تګاپوګګان ييګ وليدل، د هريګ زريګ زؤه کيګ ننوت، هره زره لکه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديګ تګولو کيګ يو لوی حايل او مانع دا و چيګ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و ، دا داسيګ يو ديګوال و چيګ له تګول عالمه راچاپيګر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګ پوه شو چیګ عالم او هستي واؤه بیګ معنی او بیګ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شګار سفر دی چیګ تور شګامار وربانديګ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیګ د رنګا په خګرک پسیګ روان شو او په دیګ نیت ییګ عجله کوله چیګ خګنګګه د شګار خلک خبر کؤي چیګ شګامار بیا راروان دی. بلاخره شګار ته ورسیګد او هلته ییګ یوه نازنینه پیګغله ولیده، چیګ شین بخن زوؤ کمیس ییګ اغوستی و. لاروي ییګ په سترګګو کیګ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیګغلیګ ورته له خپل منګګي اوبه ورکؤیګ او هغه پریګ خپله تونده ماته کؤه. د شګار خلکو دیګ پیګغلیګ ته لیلیګ ویله. لاروی حګي هغه شګار ته چیګ د زؤه په سترګګو ؤوند و. کله چیګ شګار ته راحګي نو شګار کیګ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ګګرحګي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیګ دا هرخګه د واکمن په امر شوي. لاروی چیګ له اوإده سفره شګار ته راغلی و او په سمخګه کیګ ییګ ویګشګتان او نوکان أیګر لوی شوي وو او هم ییګ جامیګ په اوإده سفر کیګ أیګریګ خګیریګ خګیریګ شویګ ویګ او بدن ییګ تریګ شګګاریګده، نو په شګار کیګ په لیګوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه که خگه هم له ماشومانو پرته لویانو ورته غوإ نه ایشگوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه ییگ معنی ده ییگ مفهومه." د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وو ایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ ییگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. یو مست پو شګتنه کوي چیګ ولیګ د جهان تګول فرماندا ران له مستانو أاریګإي؟ لاروی حګواب ورکوي حګګه چیګ ددوی په خبرو کیګ د راستة خطر وي. بیا لاروی مستانو ته وایي: "لإ را پا خګئ راولاؤ شئ، ددیګ د شګتیګ وچ حګنګګلونه او بیګ ثمره ونیګ له منحګه یو سئ ریشیګ بیګ وباسئ، هغه مستان چیګ په تورتمخانو کیګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چیګ په کیګ ناست دی هغه تریګ رابهر کؤئ او بیا بیګ حلال کؤئ او وینه بیګ په دیګ د شګتو تویه کؤئ، حګګه طبیعت تاسو نه د شګامار قرباني غواؤي ! مستانو د لاروي خبریګ د زؤه په غوإو واوریګدیګ او د لومؤي حګل لپاره بیګ د خپلیګ مستة په نشه کیګ یو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرکګي سیوری روان و، ژوندي سري ورپسیګ تلل. د شګار خلکو یو کالبوت پر اوإو ایشګی و، د خلکو سیوری تر دوی دمخه روان و، کله چیګ خلک هدیریګ ته ورسیګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أیګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بیا لاروی پاخګیګد او د مرکګ په باب بیګ وویل چیګ له مرکګ سره د نیګګة او بدةګ خګه پروا نه شته، دی له خیر او شره ماورا دی، مرکګ د شګو او بدو نیستي ده. لاروی خلکو ته وایي چیګ نیکي او بدي په دیګ جهان کیګ موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگاږي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ ییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول ییګ ضروري کګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو او دیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګکه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وایي چیګ یو وخت د دیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه کگورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او سترکگیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریګ ددیګ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منکګي سره ناسته وه او تږو مسافرو ته به ییګ اوبه ورکولیګ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه، فرماندار لومړی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی ییګ او موږ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او وابیګ چیګ د دیګ کګدایي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه ییګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو ، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریګګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنکګیګ بنکګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو ، د غضب اور ییګ په سینه کیګ لمبه شو ، بیا ییګ وویل حګه پروا مه کؤه دا ییګ قدرته لیګونی دی. بیا ییګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیګغلو کیګ دا سوالکګره خګنکګه غوره کؤیګ او زما د شګار خلک ییګ ولیګ سجدیګ ته رابولیګ، لاروی ورته وایي چیګ د شګار خلک خو د شګامار له وهمه أاریګإي که دا واهمه ختمه شي نو شګامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کیګ پروت و. دا لیلیګ خو په یو وخت کیګ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیګ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چیګ خلکو د شګامار پرستش پیل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییګ خګارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیګ دلته سترکګیګ نا بینا دي او خګوک ییګ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویګره او أار کیګ ستا سقوط شګه وینم- شګه خبر شه، دا شور ما شور چیګ ته ییګ اوریګ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن چیګ دا خبریګ واوریګدیګ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو. بیا ییګ په أیګر غضب پیګغلیګ ته غإ کؤ چیګ وایه ته خګوک ییګ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیګ یم! زه د مینیګ رب النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شګاره بهر هر ماشګام ناسته وم او د خپل مسافر لاره میګ خګارله. هغه زه پیګژندلم او لتګولم. خو خبر شه چیګ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ شوي او په حګوزانو پتګیګ شوي. خګو موده به تیګره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شیگ، زه به بیا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چیگ دا کگفتار واوریگد، نو أیگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیگ دا خبریگ ییگ کوم چیگرته اوریگدلي دي. واکدار بیگریگ او واهمیگ واخیست او وییگ ویل دا خو دواؤه لیگوني دي. زه ویگریگإم چیگ د دوی لیگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا ییگ فوراً لاروی او لیلیگ له خپل درباره وشؤل. فکر ییگ وکؤ که مؤه یا زنداني ییگ کؤي نو شگار کیگ به شورش جوؤ شي، پیگغله بیگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کیگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ویگرانه کیگ د جهان فرماندار په مانگة کیگ دحگان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیگ د شگار پیگغلیگ، حگوانان او کوچنیان پر بیگلابیگلو ناروغیو اخته دي او بیگ وخته مري، خو یوازیگ راهب أیگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسلیم کؤ، معبد ورو ورو شؤیگده حگکه بل شگامار پرست پاتیگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چیگرته لریگ لاؤل، د مانگة په دیگوالونو کیگ لوی چاودونه پیدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کیگ شگایسته قصر ویجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ازيـګ لاروی او فرماندار پاتيـګ وو، لاروی پـه ويګرانـه کيـګ او فرماندار په خپله مانګة کيګ، هيګچا دلتـه ککذر نـه کاوه ححککه تګوليګ لاريګ بنديګ ويګ، يو ماشګام چيـګ تـوره تيـاره شـوه يـوه زؤه، مرمـوزه بـوأة راپيـدا شـوه د لـوکګي کميس او پرتوکګ ييګ پرتن و، بوأة شګار تـه ننوتـه، بـوأةګ ته هر خګه په خپل سر خلاص شول، دا بوأة لاروي سره اشنا وه او هغـه پو هيګده چيـګ دا د خګه لپـاره راغليـګ ده، اوس پـه قصر کيـګ دننه ده د بوأة او بادار په منحګ کيګ خګه خبريګ کيګـإي. خګـو شـيګبيګ وروسـته دواؤه د مانګـة لـه کنـأوالو راووتـل، بـوأة مخکيـګ او قهرمـان ييـګ تـر شـا روان وو. کوميـګ نامعلوميـګ خواتـه لاؤل، خـو مجنـون هلتـه يو ازيـګ پاتيـګ و، د زمانيـګ دفتـر ورتـه لـه اغـازه تـر انجامـه پـروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل، يـوه شـپه ييـګ کتـل چيـګ د افق په تورو لمنو کيګ رنګاککانيګ راشککاره شويګ، دی په رنګا پسيګ روان شو. أيګر مزل ييګ وکؤ د سيند غاؤيـګ تـه نإديـګ شـو، د سـيند غاؤيـګ اباديـګ ويـګ، هـره خـوا خوشالي وه، د پيګغلو او ححګوانانو راز او نيـاز وو، مشـران پـه ديګـره کيـګ ناستوو، مرکيـګ ويـګ، مشـوريګ ويـګ، ماشـومان د سـيند پـر غـاؤه لوبيګـدل او هغـه نـا اشـنا پيګغلـه مسته خرامانه ککرحګيګدلـه، د وحشـي ککلونـو تـاج ييـګ پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميګ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو چيګ دا حال وليد بيګ اختياره په خندا شو حګکه پوه شو چيګ يو حګل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او مينيګ د شګکليګ رب النوعيګ، ا لهی داستان شروع شو او يو حګل بيا د تور شګامار مار لويه او اوإده افسانه له سره پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصايدو روح

> دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندويه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصيده په پښتو نظم کې يو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصيدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټينګ دی، چې سړی فکر کوي بولله يا قصيده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغليو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصيدې فورم زيات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شيخ اسعد سوري پخې قصيدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بيا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسيکه شاعرۍ کې د قصيدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصيدې ويلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټوليز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهير ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصايدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصيدې ليکلي، چې زياته برخه يې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصيدې د يو ژور سياسي، ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره يوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې يوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې يې د قصيدې له معمول او دوديز تعريف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصيدې دوديز تعريف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بيت يې مقفی وي او د نورو بيتونو د هرې دويمې مصرې قافيه يې د مقفی بيت د قافيې تابع وي، د بيتونو شمېر يې له (**۱۵**) څخه پيل بيا تر (۲۰۰) بيتونو هم زياتېدی شي، رديف په کې اختياري دی، خو قافيه په کې حتمي ده. هره قصيده له معمول تعريف سره سم د مانا له پلوه پر دريو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبيب يا تغزل، چې د قصيدې پيل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب د مخه د سريزې يا پيلامې په ډول د طبيعت د مناظرو ستاينه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته را وسپړي، خپل ممدوح توضيح، تشريح او توصيف کړي.

۳- د قصيدې(۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سر لوړی او بريمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بو للـه:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړل سینګارونه
بـــیا ولـــونـــل پـــه غـرونـو کې لالونه

دواړو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنـه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکـه څرنګـه چې غـزل یـې پښـتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې رااویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هم نـوی رنګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پېښـې یـا شـخص د تائیـد او توصـیف لـه حالـت نـه یـې رااویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانا یـې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثر و، یاني دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سړی فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو اوږد غزل لولي، ځکه چې دده قصيدې داسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بيت يې يوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري يامانيز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر داسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټينګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګينو او لطيفو کلمو، تخيل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمينېږي او تامينېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زيات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زيان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعريت) له منځه وړي او کله چې د يوه شعر شعريت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د يوه ادبپوه او کره کتونکي کانديد اکاډيميسن محمد صديق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعريت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړيتوب). لکه څنګه چې (سړيتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعريت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بيان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که يو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادبپوه او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بيا په قصايدو کې ملتپالنه دا سې حيثيت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې يې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورليز (محور) دی او د دې لمريز نظام نورې ټولې سيارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصيدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حيثيت لري. د خوشال د قصايدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او غنايي مسايل، چې په قصايدو کې راغلي بيا هم په يو نه يو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځينو قصيدو او دهغو پر مانيزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلياتو کې لومړۍ ثبت شوې قصيده داده:

ای چې خيال کړې په دنيا
دنيا څه ده بې وفا
که دې يو زمان زړه ښه کا
بيا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـور خوشـال يـې پـه رښـتيا.

خوشال په دې (۱۲۳) بيتيزه قصيده کې دا نړۍ يوه فاني دنيا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر يوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره يې د لايتناهي هوسونو يوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصيده کې د سليمان(ع)، بهرام، جمشيد، سامانيانو، عباسيانو، غزنويانو، سلجوقيانو، دارا، سکندر او نورو نړيوالو شخصيتونو نومونه اخلي، چې يو وخت يې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لرې کړل. د خوشال دا قصيده له اخلاقي نصيحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتيجه ورکوي، چې ازل او تقدير ته ورتسليم شي او څه چې په قضا کې ليکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې يوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د يو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او د ده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخليک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکين لپاره داسې يوه اساسي سرچينه ده، چې هېڅ بله مرجع يې بديل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله یوه بله اتلس بیتیزه قصیده کې، د پوهې او بصیرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصیتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتیجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړینه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصیده کې په ډېر ظریفانه ډول د عیسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عیسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به یې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وایي، چې عیسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال مور نه دی لیدلی، چې کوم (ناپوه) یا نادان یې (عالم) کړی وي. په دې قصیده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهمیت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو یا ((آب حیات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او یا هم تر هغه بدتره ده:

کــــه دروغ کـــــړي کـــــه رښـــــتیا
هــــــر څــــــه ښــــــه دي د دانـــــا
مــــړه یـــــې پـــــاځول لــــه ګــــوره
نابینــــا یــــــې کـــــړل بینـــــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـو نـادان یـې دانـا نـه کـړ
پـه درسـت عمـر مسـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سیمو ، یوه لویـه وبا خوره شوه، لومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشال یو لسمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشال بابا همدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصیده کې پـه ډېر درد او سوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــواص د کـــال وبـــا
خـــدای یـــې مـــه راولـــه بیـــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــوى هلـــک مـــرد و نســـا
پـــه لکونـــو عـــالم ومـــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، يانې دې وبا يو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی يو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و ، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنيز چاپېريال شاليد ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصيت په پېژندنه کې د هغه ارثيت يا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځينې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصيت په ټاکنه کې محيط يا چاپېريال اساسي عنصر ګڼي، ارثيت ته ډېر اهميت نه ورکوي، خو ځينې اروا پوهان بيا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصيت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پيلېږي او د مور او پلار جنتيک، اروايي او نور ټولنيز خصوصيتونه مستقيماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره بايد دوستي ونه شي.

چې يو ځل ښېګڼه ووينې له چا
په يوه يې شل بدې کړه تر شا
له کمذات سره ياري اشنايي مه کړه
له کمذاته به بيا نه مومي وفا
چې د سپي په پيو لوی کا ځوک ورغومی
لکه سپی هسې ورغومی کا غپا
په ويل ښېيل به هېڅکله ښه نه شي
چې بدبخت له موره پلاره شي پيدا.

خوشال په خپلو قصايدو کې د انسان پر ذاتي پېژندنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسايلو ته اشاره کړې او هغه يې په خپلو بوللو کې رانغاړلي دي، خوشال د دنيا بې وفايي په خپلو قصيدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه سفر له دې دنيا
په تحقيق دی په رښتيا
که څه زر کاله پايېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دې نه وينم احيا
د خوشال ژوندون په خدای دی
نه شهباز ده نه يحيا.

خوشال د اسلامي شرعي لارښوونو د يوه پلوي شخص په توګه خپل مذهبي احساسات په څرګندو الفاظو، قصايدو ته ورداخل کړي دي، وايي:

دا همه واړه د شرعې خدمتګار دي
محتسب، قاضي، مفتي، ملا خطيب
په جهان کې بل رقيب د شرعې نه شته
که رقيب دی يو شيطان يې دی رقيب
رنځ، زحمت دې خدای ور نه کاندي
خوشاله!
ګڼه کړه دارو د شرعې په طبيب.

خوشال د اسلامي شرعې ترڅنګ ګڼ نور نصيحتونه او پندونه هم په خپلو قصيدو کې ځای کړي او د پيغمبر حضرت محمد(ص) په ستاينه کې يې هم يوه (۱۹) بيتيزه قصيده ويلې ده. هغه د خپلو نصيحتونو په لړ کې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتـــه وښـــيم کيميـــا د ســــعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خـان زمـوږ د پيغمبـر حضـرت محمـد (ص) د سـتاينې پـه بـاب وايي:

د خـدای عرفـان چـې وشـو پـه عرفـان د محمـد
پـــاک دی محمـــد پـــاک دی ســـبحان د محمـــد
ډېـــر خلـــک پيـــدا دي انبيـــا کـــه اوليـــا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـــان هغـــه جهـــان کـــه واړه ســـره يـــو کـــړې
لا تـــر دا نـــه لـــوی دی بـــل جهـــان د محمـــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تـر څنګ لـه خپلـو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسایل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصایدو درنه مانیزه برخه هماغه د ده او د ده د ملګرو د سیاسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښېلا ښېلو قصیدو ته یې لاره پیدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

ددې قصیدو له جملې څخه یوه هم (له پښتون نه ګیله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بیته لري او په دې مطلع پیلېږي:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې په هر لوري یې ملک کړیو ګلزار

دا قصیده د دوو دېزو قصیدو په شان لومړی د طبیعت په ستاینه پیلېږي، بیا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلمیو بیا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپینې تورې یې ګلګونې کړې په وینو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ایمل خان دریا خان دواړه مرګ یې مه وای
هیڅ تقصیر دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبــر دره یــې ســره کړلــه پــه وینــو
پــه کړپــه یــې هــم روان کــړ دنــدو کــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تاترې د تاریخي جګړې، چې څلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تاترې پـر جنـګ سـربېره، د (دوابـه)، (د نوښـار د کـوټ)، (ګنـداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغـو د اتلانـو یـادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چـې خوشـال پکـې د خپـل ولـس او خپلـو اتلانـو د جنګونـو یادونـه او سـتاینه کـوي او ددې سـتاینو ترڅنـګ د پښـتنو ځینو نیمګړتیـاوو تـه د انتقـاد پـه سـترګه ګـوري او د هغـوی یادونـه کوي:

اول جنـــګ د لـــوړې شـــا د تهتـــرو و
چـې څلو ښـت زره مغـول شـول تـار پـه تـار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویـم جنـګ میرحسـیني و پـه دو آب کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یې وتښتېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بیا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ایمل یې په ګنداب ویوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ایمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په یاد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصیده کې خوشال د پښتنو د اتلولیو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فریب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وايي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه یې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصیده کې د پښتنو نیمګړتیاوو ته هم ګوته نیسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په دا هسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښـتانه چـې نـور څـه فکـر کـا نـا پوه دي
بـې د تـورې خلاصـی نـه شـته پـه بـل کـار
تــر مغولــو پښــتانه پــه تــوره ښــه دي
کــه پــه پوهــه پښــتانه وای څــه هوښــیار
اولســـونه چـــې ســـند وبلـــه وکـــا
بادشـاهان ورتــه سـجود کانـدي اختيـار
همېشـه بـه پـه جهـان کـې ژونـدون نـه وي
د خوشـال ختـک بـه پـاتې شـي يادگـار.

خوشال د ټولنيزو او سياسي مسايلو ترڅنګ د شعر په باب هم ځو قصيدې ليکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته يې راورساوه، په دې باب يې څرګندونې کړې. لومړۍ قصيده يې (**۲۵**) بيتونه لري او د ځينو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف يادونه هم په کې شوې ده:

پـه پښــتو شـعر چـې مـا علـم بلنـد کـړ
د خبـرو ملـک مـې فـتح پـه سـمند کـړ
مـــدعي د تـــورې شـــپې اور اور کـــی و
د سهيل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـده پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
دروېـزه مـې لـه مخزنـه سـره ونغـړ
پیر روښـان مـې یاوه ګوی سره مانند کړ
کـه دولـت و ، کـه واصـل و ، کـه دا نـور وو
پـه خبـرو مـې د هـر یـوه ریشـخند کـړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چـې چا شـخوند کـړ
پـه تـازه تـازه مضـمون د پښـتو شـعر
پـه معنـی مـې د شـیراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندی په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخـه کـې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپلـه د یـوه لـوی شـاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ ستر کي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلورې په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي، دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسمعيل يون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل كال، د لغمان ولايت د الينگار ولسوالۍ دنيازيو په يوې روښنفكرې كورنۍ كې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده كړې يې د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني ښوونځي كې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته كابل ته راغی او په خوشال خان لېسه كې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل كال له نوموړې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل كال د كابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل كال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بريالی او پر همدې كال بېرته د پښتو څانگې د كدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل كال په نوموړې څانگه كې د ماسترۍ دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پايته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعيل يون له ۱۳۷۰ل كال څخه بيا تر ننه پورې د كابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي تدريسي غړى او د(پوهندوى) علمي پوړۍ ته رسېدلى دى، پر استادۍ سربېره، استاد يون د ((كابل پوهنتون))، ((هيلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونكي دنده هم په ښه ډول ترسره كړې ده. په پېښور كې د چاپېدونكې ((معارف)) مجلې كتونكى غړى هم و. همدارنگه ديو شمېر نورو چاپي خپرونو همكار هم پاتې شوى دى.

استاد يون پر ۱۳۸۱ل كال، په جلال اباد كې بېړنۍ لويې جرگې ته د ختيزو ولايتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرگې لپاره تر ټاكنو وروسته د جرگې غړى، بيا د جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لويې جرگې دلومړي منشي په توگه انتخاب شو.استاد يون په دې جرگه كې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاريخي مسوليت ادا كړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطيو مخه يې ونيوله.

تر دې جرگې وروسته، كله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوين بهير پيل شو، نو استاد يون بيا د دې بهير لپاره د ختيزو ولايتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاكل شو. په ختيزو ولايتونو كې د اساسي قانون د لويې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد يون د اساسي قانون د تصويب په لويه جرگه كې د نوموړې جرگې د دارالانشا د غړي په توگه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده ورو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکیلکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیبان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو پـه لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم پـه لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې پـه ښـه ډول د خپـل هېـواد استازي کړې ده. دلتـه بـه يې د اثـارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   دربيم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري   د اسحق ننګيال شعري منتخبات   دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستارتره کي اثر   دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر   دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو يونليک   دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی   د اروپا يونليک   لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو   د امريکا يونليک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه   دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری   دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود   دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه   دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې   دويم ۱۳۸۷
- ببرڼی لويه جرګه ولسواکي او زورواکي   دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

9 789936 500259 >

د خپرونو لړ: (۲٦)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library